

#382

Ա. ԵՐԵՎԱՆ

ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱՆ
ՅԵՎ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԿԵՆՏԱՂԸ

ՀԱՅԱԿՈՈՊ

ՊԵՏԶՐԱՏ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

354 14 SEP 2017

Ա. ԵԳԵԼՄԱՆ

Կ Ո Ո Պ Ե Ր Ա Ց Ի Ա Ն
Յ Ե Վ
ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԻ
Կ Ե Ն Ց Ա Ղ Ը

Թարգմ. ՋԱԳԱՆԵՑԻ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ II ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

Այս բրոշյուրի առաջին հրատարակության լույս տեսնելու որից անցել է գրեթե մի տարի, Այդ ժամանակամիջոցում մեզ շրջապատող պայմաններում մեծ փոփոխություններ են տեղի ունեցել: Արդյունաբերության բուռն զարգացումը, գյուղական տնտեսության խորացումը, կոլեկտիվացման նույնքան բուռն զարգացումը, բանվորական լայն մասսաների նյութական դրուժյան բարելավումը, իսկ դրա հետ միասին և կուլտուրական պահանջների բարձրացումը և վերջապես բանվորների աշխատանքի կազմակերպության նոր պայմանները — յոթ ժամյա աշխատանքի որ, անընդհատ շաբաթ և այլն. այս ամենը վճռական փոփոխություն մտցրեց կոոպերացիայի հայացքների ու վերաբերմունքի մեջ դեպի բանվոր դասակարգի կենցաղային սպասարկման հարցերը:

Կենցաղային աշխատանքը ներկայումս ստացել է վճռական նշանակություն: Բանվորական ընտանիքի կենցաղը կոլեկտիվացման չենթարկելու ու սոցիալիստական նոր կարգերի համեմատ վերակառուցելու խնդիրները դրավել են խորհրդային վողջ հասարակայնության ուղղորդությունը, նրանք ստացել են որվա կարևորագույն պրոբլեմների նշանակություն: Այժմ ար-

1-283990

Հրատ. № 1667

Հիմնական № 6439 (բ)

Պատվեր № 2950

Տիրաժ 6000

Պետհրատի տպարան, Յերեան

դեն չեն խոսում այլևս կենցաղային առանձին միջոցառումները մասին: Այժմ խոսքը վերաբերում է արդեն միջոցառումների, մի ամբողջ սիստեմին, նոր, սոցիալիստական քաղաքների կառուցմանը, հին քաղաքների վերակառուցմանը, սննդային վիթխարի կոմբինատներ ստեղծելուն, կենցաղը լիովին հանրացնացնելուն: Կենցաղային սպասարկման տեմպի անբավարարությունը վերածվեց մի ամբողջ քաղաքական կամպանիայի, վոր սկսեց մեր մասովը և առաջին հերթին «Կոմսոմոլսկայա Պրավդան»: Վերջինս, ինչպես հայտնի յե, հարց բարձրացրեց ստեղծելու հատուկ կուլտ-կենցաղային կոոպերացիա: Ճիշտ՝ թե սխալ եր լուծել խնդիրը «Կոմսոմոլսկայա Պրավդան» — այդ այլ հարց է: Սակայն փաստըն ինքնին նշանակալից է: Կենցաղի վերակառուցման հարցերն այնքան լուրջ են դարձել, վոր կիսամանջոցներն այլևս չեն բավարարում, և այժմ լաչն, ընդհանուր ու վճռական աշխատանքի ուղիներ են վտրոսում այդ ասպարիզում:

Լույս բնծայելով ներկա բրոշուրի չերկրորդ հրատարակությունը, հեղինակը կարևոր է համարում նշել, վոր իր այս աշխատությունով նա բնավ չի մտածում լուծել բոլոր հասունացած հարցերը: Հեղինակի նպատակն է կոոպերատիվային ակտիվի ուշադրությունը գրավել դեպի կենցաղային աշխատանքը, նրան ավելի ակտիվ դործունեյության կոչել այս ասպարիզում և թեկուզ ընդհանուր գծերով, ցույց տալ նրան աշխատանքի այն ճյուղերը, վորտեղ սպառողական կոոպերացիան կարող է և պետք է առանձնապես շատ բան անի: Այս բրոշուրի մեջ խոսքը վերաբերում է

բանվորա-քաղաքային սպառողական կոոպերացիային:

Այդ պատճառով ել հեղինակը չի շոշափում բնակարանին վերաբերյալ հարցերը, վորոնք անշուշտ մեծ դեր են խաղում բանվորական ընտանիքի կենցաղի կառուցվածքի, մեջ վորոնք սակայն վերաբերում են կոոպերատիվ այլ սիստեմի ու չեն շոշափում այն հարցերը վորոնք կապված են կոլտնտեսությունների կենցաղային սպասարկման հետ, թեև նրանք այժմ պակաս նշանակալից չեն, քան քաղաքի կենցաղային հարցերը: Հետևապես այս բրոշուրի վրա չպետք է նայել իբրև մի աշխատանքի, վոր սպառում է կենցաղային աշխատանքի բոլոր հարցերը: Այս միայն մի փոքրիկ մասնիկն է այն բոլորի ինչ վոր պիտի ասվի և հավանորեն կաովի այդ կարևոր հարցի մասին:

Ամեն մի դիտողություն ու մատնանշում կընդունվի շնորհակալությամբ:

Հեղինակ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ I ՇՐԱՏԱՐԱԿՈՒՅՑԱՆ

Կենցաղային աշխատանքը բանվորական կոոպերատիվներում վերջին ժամանակներս ընդունել է բավական լայն չափեր, սակայն ըստ յերևույթին աշխատանքն ել ավելի չէ զարգանալու:

Այս բրոշյուրի նպատակն է ոգնել կոոպերատիվային ակտիվին պարզելու թե ինչո՞ւ կոոպերատիվները պիտի զբաղվեն կենցաղային աշխատանքով և հասկապես ինչպիսի աշխատանք պիտի կատարեն:

Հեղինակը գիտակցում է, վոր ինքը թույլ է տվել շատ սխալներ ու բացեր: Չափազանց դժվար եր այս փոքրիկ բրոշյուրի մեջ ամփոփել բոլոր այն մեծ ու լուրջ հարցերը, վորոնք կապված են բանվորական ընտանիքի կենցաղի ու կոոպերացիայի աշխատանքի հետ, կենցաղի վերակառուցման ասպարիզում:

Այստեղից ել առաջ է յեկել առանձին մոմենտները վրձնելով ու սեղմ լուսաբանությունը և այլն:

Այնուամենայնիվ, յենթադրելով, վոր չնայած այս թերություններին, ներկա բրոշյուրը վորոշ ոգուտ կրերի, հեղինակը նախորոք իր շնորհակալությունն է հայտնում բոլոր այն ընկերներին, վորոնք իրենց խորհուրդներով ու ցուցումներով կօգնեն՝ վերացնելու թույլ տրված բոլոր թերություններն ու սխալները:

Հեղինակ

Ի՞նչ ԿՐՐԻՔՆԵՐ ՈՒՆԻ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԸ, ՅԵՎ
Ի՞նչ ԶԵՎՈՎ ԵՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Բանվորական ընտանիքի յեկամուտի հիմնական աղբյուրն այն աշխատավարձն է, վոր ստանում են այդ ընտանիքի անդամները: Հաշված է, վոր մի ընտանիքի, վորը բաղկացած է 4-6 (4,39) հոգուց, վորոնցից հասակավորները մոտ 3 հոգի (2,91), են, միջին թվով ընկնում է մոտավորապես մեկ ու կես (1,34) աշխատող ու աշխատավարձ ստացող մարդ:^{*}

Յեկամուտի այդ աղբյուրը բանվորական ընտանիքի բոլոր յեկամուտները ընդհանուր հանրագումարի 84,6%⁰ է կազմում, կամ ուրիշ խոսքով—բանվորական ընտանիքի յեկամուտի յուրաքանչյուր ուրբուց 84,6 կոպեկն աշխատավարձ է:

Իսկ յեթե այդ գումարին ավելացնենք և այն մուտքը, վոր այդ ընտանիքն ստանում է իբրեկ նպաստ սոցիալիստական ապահովադրությունից, ապա դուրս կգա, վոր բանվորական ընտանիքի աշխատավարձն

^{*} Յե. Կորո «Բանվորական տնտեսության բալանսն ու բանվորական ապաման նորմաները 1926 թվին»: Աշխատանքի վիճակագրություն № 11-12, 1927 թ.

նա սոցիալիստական ապահովագրութիւնը կազմում են նրա բոլոր յեկամուտների 92,30% -ը:

Մնացած բոլոր յեկամուտները կբուժեն բավական պատահական բնույթ: Դրանք են՝ և՛ փոխադարձ ուզութեան դրամաբեկից ստացվող փոխառութիւնները, և՛ կուտակած խնայողութիւնների վորոշ մասը, և կոտակեալութիւն ստացվող ապառիկը, և վերջապէս սեփական տնտեսութիւնից ստացվող արդյունքները:

Վերջինները յեկամուտների ընդհանուր գումարի մեջ շատ համեստ տեղ են բռնում: Սակայն պետք է նշել, վոր տեղ-տեղ յեկամտի ալդ աղբյուրը մեծանում է: Որինակ, այն բանվորական ընտանիքը, վոր ապրում է գաւառական քաղաքում, կամ մերձքաղաքային ավաններում, հնարավորութիւն ունի յերբեմն իր կովը պահելու կամ ունենալու իր բանջարանոցը: Պարզ է, վոր աղբյուրի ընտանիքի սեփական տնտեսութեան յեկամուտն զգալի չափով բարձրանում է և նրա ընդհանուր յեկամուտի գումարի մեջ ալիլի աչքի ընկնող տեղ գրավում:

Բաց մալքաքաղաքի (կենտրոնական քաղաքների) բանվորին յեկամտի ալդ աղբյուրը իսպառ բացակայում է: Հետեապէս միջին թվով, — իսկ մենք տալիս ենք մեր ԽՍՀՄ. միջին տվյալները, — բանվորական ընտանիքի սեփական տնտեսութեան արդյունքը նրա ընդհանուր յեկամուտների մեջ աննշան տեղ է բռնում:

Բանվորն իր աշխատավարձի մեծագույն մասն ստանում է փողով և շատ չնչին մասը մթերքներով: Իր ստացած ալդ փողով ել բանվորի ընտանիքը պիտի հոգա իր ծախքերը:

Ի՞նչ ծախ- Ծախքերը լինում են զանազան տե-
վեր եւ յի- սակ: Ծախքերի մի մասով հոգացվում են
նում բան- աշխարհի կարիքներ, ինչպիսիք են՝ բնա-
վարական կարանը, ջուրը, լուսավորութիւնը: Մյուս
բնականութիւն մասը ծախսվում է հասարակական-քաղա-
քական կարիքների վրա՝ անդամավճարներ, ամեն տե-
սակի հատկացումներ և այլն, յերբորդը կուլտուրական
կարիքների վրա (լրագիր, գիրք, կինո, թատրոն և
այլն), լվացքի ու բաղնիքի, և վերջապէս չորրորդ
մասը ծախսվում է սննդի, հագուստի, տնտեսական
զանազան իրեր գնելու համար և այլն:

Հետեապէս՝ բոլոր ծախքերը հիմնականում կա-
րելի յե բաժանել յերկու տեսակի՝ ծախքեր, վոր բան-
վորական ընտանիքն անում է զանազան գնումների
վրա, կամ ինչպէս ասում են ծախքեր, վոր կարելի յե
իրացնել շուկայում (սպասողական), և ծախքեր, վորոնք
յենթակա չեն իրացման, այսինքն, վորոնք կապված
չեն գնումների հետ (կատարվում են շուկայից դուրս):

Մեզ ամենից շատ հետաքրքրում են, իհարկե,
այն ծախքերը, վոր կարելի յե իրացնել, վորովհետեւ
նրանցից մենք կտեսնենք, թե ի՞նչ բանի կարիք ունի
բանվորական ընտանիքը, ի՞նչ է գնում նա, վորտեղից
և ի՞նչպէս են ոգտագործվում ալդ գնումները հետա-
գայում:

ԽՍՀՄ. 1927 թվի ամբողջ տարվա միջին տվյալ-
ների համաձայն մենք կարող ենք վորոշել, վոր սպա-
սողական ծախքերի վրա, այսինքն այն ծախքերի, վոր
կարելի յե իրացնել շուկայում, — գնում է յեկամտի
79,20% -ը, իսկ մնացած բոլոր կարիքների վրա միայն
20,80% -ը, վորի մեջ են և զանազան տեսակի խնայո-

դուրիսնները միջերըներով, ինչպես տարվա վերջին մնացորդները, վառելափայտ և ալյն և փողով կամ պետական փոխառութիւն պարտաւորւմներով: Հետագա տարիներում սպառողական ծախքերի քանակը ընդհանուր ծախքերի համեմատութեամբ մի փոքր նվազում է, ի հաշիվ հասարակական-քաղաքական ու ալլ կարիքների գծով կատարվող ծախքերի աճման:

1928 թվին սպառողական ծախքերը արդեն հասնում են միայն 78,1⁰/₀-ի 1929 թվին՝ 76,6⁰/₀-ի, իսկ 1330 թվին ինչպես նախատեսնված և պլանով, կհասնի միայն 74,3⁰/₀-ի: Միանգամայն ահներև է, վոր աշխատավարձի զգալի մասը ծախսվում է ընտանիքի սպառողական կարիքները բավարարելու համար:

Այսպիսի պայմաններում մեզ չի կարող չհետաքրքրել թե ինչի՞ վրա լին ծախսվում ալլ փողերը, և վո՞րտեղ է իրացնում բանվորական ընտանիքը ալլ փողերը:

Սպառողական ծխքերի 1927 թվի վերջին վերաբերյալ տվյալները ցույց են տալիս, վոր բանվորական ընտանիքի կատարած ծախքերը ունին հետևյալ պատկերը.*)

*) «Բանվորների և ծառայողների բյուջեն», պրակ II, «բանվ. ընտանիքի բյուջեն 1922—1927 թ.» № 1929 ԽՍՀՄ ԿՎՊ վիճ. հրատ.

ԾԱԽՔԻ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԸ

Տոկոսներով ամբողջ գումարի վերաբեր.

Բնակարան	6,9
Վառելափայտ և լուսավորութեան նշույթեր	6,2
Մոուենդ	43,8
Վոգելից խմիչքներ	2,8
Ծխախոտ. պապիրոս և լուցկի	1,4
Հագուստ վոտնաման և ալլն	21,7
Լվացք	0,7
Տնտես. իրեր և սարքավորում	3,3
Աողջապահութեան	0,6
Բժշկութեան	0,2
Կուլտ-կրթական ծախքեր	2,2
Ընտանիքի անդամներին ոգնութեան	1,2
Սեփական տնտեսութեան ծախքեր	1,4
Զանազան ալլ ծախքեր	5,8
Ընդամենը	100,0

Յեթե այստեղից մենք առանձնացնենք սպառողական ծախքերը, յապա նրանք կկազմեն, ինչպես վերևումն էլ ասացինք,՝ 79,2⁰/₀, և սրա մեջ սննդի ծախքերը կկազմեն 44⁰/₀:

Հետևապես, բանվորական ընտանիքի ծախքերի զգալի մասը գնում է սննդի վրա, այնուհետև հագուստի՝ և վերջապես մնացածը՝ մյուս բանների վրա:

Այստեղ միջանկյալ պետք է նշել, վոր բանվորական ընտանիքի կողմից վոգելից խմիչքների վրա կատարվող ծախքերը դեռ վորոշ չափով գերազանցում

են նրա կուլտուրական կարիքների վրա զործադրված ծախքերից: Այս հանգամանքը կարող է, և պետք է հարկադրել մեզ շատ բաների մասին մտածելու:

Վորսեղ և իսկ վորտեղից և ձեռք բերում բան-
գնումներ վորական ընտանիքն իրեն պետք չեկած
կատարում ապրանքները:

Բանվորա- Այս հարցին պատասխանում են հե-
կան բնա- տեյալ տվյալները.—
նիք

1927 թվին բանվորական ընտանիքներն սպառ-
ման գլխավոր նշույթերը ձեռք էլին բերում՝

Կոոպերացիայից	59,20%
Պետառուտից	5,90%
Մասնավոր շուկայից	29,40%
Յեվ այլ ձանապարհներով	5,50%

Ընդամենը 100,00%

Այս տվյալներն անշուշտ արդեն հնացած են այժմ: Վերահսկիչ թվերից չբեկում է, վոր 1928-29 թվին բանվորական կոոպերացիան ընդգրկում էր արդեն բանվորների ու ծառայողների սպառողական բյուջեյի 70 տոկոսից էլ ավելին, իսկ 1929-30 թվին պետք է ընդգրկեր 80%-ից ավելին:

Սակայն, ինչպես կպարզվի այդ և հետագայում, առաջ բերված տվյալները մնում են հատկանշական:

Կոոպերա- Բանվորական ընտանիքի մատակա-
ցիան բան- կարարման հիմնական աղբյուրը կոոպե-
վորների մա- րացիան է, և նրա դերը բանվորների
սակառա- մատակարարման զործում անընդհատ մե-
ման գլխա- ծանում է ի հաշիվ պետառուտի աստի-
վոր աղ- ձանական կրճատման ու մասնավորի՝
բյուրն և շուկայից վտարման:

Ընդհանուր առմամբ այս թվերը բավական մի-
թաբական են, սակայն չերբ մը փոքր ավելի մանրա-
մասնորեն քննենք, ապա պատկերը մի փոքր կփոխվի
դեպի վատը:

Սկսենք սննդից: Ինչպես հայտնի է, սննդա-
մթերքները լինում են յերկու տեսակի՝ գյուղատնտե-
սական (ալյուր, կորկոտ, միս, բանջարեղեններ, կաթ-
նային մթերքներ և այլն) և արդյունաբերական-գա-
ղութային (թխած հաց, շաքար, թեյ, ձեթ, սելտեր
և այլն): Յեվ ահա աչն ժամանակ, չերբ բանվորական
ընտանիքը 1927 թվին գյուղատնտեսական մթերքների
վրա ծախսում էր սննդի ամբողջ ծախքերի մոտ 90% և
իսկ արդյունաբերական-գաղութային ապրանքների
վրա միայն 10%-ը: Բանվորական կոոպերացիայի վա-
ճառած սննդամթերքների տեսակներից գյուղատնտե-
սական մթերքները կաղմում են 60-ից մի փոքր ավելի
տոկոսը, իսկ արդյունաբերական-գաղութային ապ-
րանքների մոտ 40%-ը:

Բանվորական կոոպերացիայի ապրանքների ու
բանվորական սպառողական պահանջների այս անհա-
մապատասխանությունը անշուշտ ժամանակին ուներ
իր պատճառները:

Ամենից առաջ այստեղ բանն աչն էր, վոր ար-
դյունաբերական ապրանքներով զործ առելը հեշտ
է, վորովհետեւ այդ ապրանքները կոոպերացիային
պլանային կարգով մատակարարում է պետա-
կան արդյունաբերությունը, ի համաձայն հատուկ
պայմանագրերի, մինչդեռ գյուղատնտեսական ապ-
րանքների մատակարարումը կոոպերացիային չափա-
զանց անկազմակերպ էր, տեղական հնարավորու-

թյունները թույլ ելին ոգտագործվում և կոոպերացիան սեփական տնտեսություններ չունեն: Կոոպերացիան չունեն նաև գյուղատնտեսական մթերքներով աշխատողի համար անհրաժեշտ պահեստներ, սառցարտաններ բանջարապահեստներ և այլն:

Սակայն բանվորական կոոպերացիայի ապրանքների տեսակների ու բանվորների բյուջեի այդ անանհամապատասխանությունն այժմ ել նկատելի չի գլխի չտփով: 1928—1929 թվին պատկերն այսպես եր՝

Բյուջե ապրանքի տեսակ.	
Սպառողական ապրանքներ	61,9
Տնային սնունդ	59,8
Տնից դուրս	2,1
Վաճ սպառողական ապրանքներ	38,1
Վառելիք, լուսավորության չափեր	3,2
Վոգելից խմելուներ	3,6
Ծխախոտ պապերոս լուցիկ	2,0
Հագուստ-տուսակ (արդուզարդ)	22,2
Տնտեսական իրեր	7,1
	54,5
	51,4
	3,1
	45,5
	1,7
	3,3
	2,0
	31,8
	6,7

Իհնչ են ասում բերված տվյալները: Այն, վոր կոոպերացիան դեռ չի կարողացել իր աշխատանքներն այնպես վերականգնել, վոր համապատասխան լինի բանվորական ընտանիքի իրական կարիքներին ու պահանջներին:

Սակայն չնայելով մի շարք բացերին ու թերություններին, կոոպերացիայի դերը բանվորական ընտանիքներին սպառողական գլխավոր մթերքներ մատակարարելու գործում հափաղանց մեծ է, իսկ այդ հանգամանքը մեծ պատասխանատվություն է դնում կոոպերացիայի վրա ու մի ամբողջ շարք մեծ ու բարդ խնդիրներ դնում նրա առաջ:

ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆՔԻ ԿԵՆՑԱՂԻ ԿՈՆԵԿՏԻՎԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՊԵՐԱՑԻԱՅԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆ Ե

Այն փաստը, վոր բանվորական ընտանիքի կատարած ծախքերի մեծագույն մասն արդեն ընդգրկում է բանվորական վոգելի առ կոոպերացիան՝ ինքնին շատ մեծ նվաճում խառնված է և գները բանվորական կոոպերացիայում անհամեմատ ավելի ցած են, քան մասնավոր շուկայում, և այդ հանգամանքը կարիք չունի այլևս վնջ մի առանձին ապացույցի:

Իսկ չերը այդ այդպես է, ապա նշանակում է, վոր բանվորական կոոպերացիան տնտեսում է բանվորների աշխատավարձը (նրանց չեկամուտների ամենգլխավոր աղբյուրը), և նույն գումարով բանվորական ընտանիքը կոոպերացիայում իրեն պետք չեղած ապրանքներից ավելի մեծ քանակությամբ կարող է ձեռք բերել, քան մասնավոր շուկայում:

Տվյալների համաձայն, կոոպերատիվի ու մասնավոր գների տարբերությունն առ 1-ն հոկտեմբերի 1926 թ. հավասար էր 13⁰/₆-ի, առ 1-ն հոկտեմբերի 1927 թ. այդ տարբերությունը բարձրացել է մինչև 21,7⁰/₆-ի և առ 1- հոկտեմբերի 1928 թ. տարբերությունն հասել էր արդեն 36,9⁰/₆-ի:

Յերկար ժամանակ կոոպերատիվի և մասնավոր գների տարբերությունը տեղի ունի գլխավորապես արդյունաբերական ապրանքների վերաբերմամբ: Դյու-

դատնետեսական ապրանքների գների տարբերությունն աչքան ել մեծ չեք: Բայց վերջին տարիները կոոպերատիվ գների քաղաքականությունն ընթացավ չերկուս գծով՝ մեծացավ արդյունաբերական ապրանքների գների ձեռքվածքները և միաժամանակ ավելի արագ կերպով աճեց տարբերությունը գյուղատնտեսական մթերքների գների ասպարիզում: 1928 թվի վերջերին կոոպերատիվ ու մասնավոր շուկայի գների տարբերությունը կազմում եր՝ արդյունաբերական ապրանքներին վերաբերմամբ 30% իսկ գյուղատնտեսական մթերքների վերաբերմամբ մոտ 50 %:

Ընդհանուր առմամբ բանվորական կոոպերացիան մասնավոր շուկայի միջին գների համեմատությամբ տնտեսել և հոգուտ բանվոր-սպառողի 1926—27 թվին մոտավորապես 191 միլիոն ռուբլի և 1927—28 թվին 436 միլիոն ռուբլի: Վորքան աճում և բյուջեյի ընդգրկումը, աչքան ավելի ու ավելի աճում և և այդ տնտեսումը:

Բաց կարող և և պետք է կոոպերացիան սահմանափակվի միայն այդ նվաճումներով: Ամեն ինչ արած կլինի արդյոք կոոպերացիան, յեթե նույն իսկ 100%-ով ընդլրկի բանվորական ընտանիքի սպառողական ծախքերը: Այս հարցերին վրձնականորեն բացասական պատասխան պետք է տալ:

Բանվորական ընտանիքի սպառողական կարիքների սպասարկումն աչք ձևով, ինչ ձևով կատարում և

կոոպերացիան ներկայումս, լոկ մի մասն և այն խընդիրների, վորոնք զբված են նրա առաջ:

Իսկապես: 2⁶ վոր այն ապրանքները, և՛նչի վրա վոր բանվորը գնում և կոոպերատիվում, յե գործող գեռ իրենց մեծագույն մասով աչք նյութավորակն թերը չեն, վորոնք անմիջապես գործածվում են բանվորական ընտանիքում: Դապես որինակ՝ ալյուրը գործածելու համար գեռ պետք է դարձնել թխած հաց: Միսը-ձափարը, բանջարեղենը և աչք նախ գեռ համապատասխան ձևով վերածաղկել ու պատրաստել, վորպեսզի պիտանի դառնան սննդի համար: Սապոնն իրեն-իրեն չի մաքրի սպիտակեղենը, գեռ պետք է վախալ կտորեղենը, պետք է ձեռք ու կարել, վոր դառնա աչք հագուստը, վոր մենք հագնում ենք, և աչք և աչք: Այս բոլորի վրա, ինչպես մենք կտեսնենք հետագայում, բանվորական ընտանիքը գործադրում և շատ մեծ աշխատանք ու շատ մեծ ժամանակ: Յեվ նույն իսկ աչք ապրանքների մատակարարման չեղանակը, վոր ալժմ կիրառում և կոոպերացիան շատ ժամեր են խլում ըսպառողից: Յեվ չեթե սրան ավելացնենք և աչք ժամանակը, վոր գնում և յերեխաներին խնամելու, կարողարկատանի, սենյակներ մաքրելու վրա և աչք, հեշտությամբ կարելի չե պատկերացնել թե ինչքան մեծ աշխատանք ու ժամանակ ենք վատնում մենք ապարդյուն կերպով և վորքեն ծանր և անդրադառնում այս բանը բանվորական տնտեսների կուլտուրականությունն աճման վրա: Այս խնդիրն աչք անհրաժեշտ է վոր վնչ մի կերպ չի կարելի անտեսել:

1-28392

Բավական է մի փոքր խորը մտածել այդ մասին հասկանալու համար, թե վորքան հիվանդագին է անդրադառնում այդ մեր կյանքի վողջ կառուցվածքի վրա. ինչպիսի հսկա արգելք է նոր ու ավելի լավ կյանքի վերակառուցման ճանապարհին:

Ահա մի քանի, թեկուզ է մի փոքր հնացած, փառացի տվյալներ, վորոնք ստացված են հատուկ հետազոտությունների հետևանքով և բավական պարզալույս են սփռում այդ հարցի վրա:

Աշխատող աղամարդու պմբողջ աշխատանքային ուրը հավասար է 13 ժամ 2 րոպեյի, աշխատող կնոջը՝ վոր մեծ մասամբ հանդիսանում է միաժամանակ և տանտիկին, 14 ժամ 45 ր. իսկ այն տանտիկնոջը՝ վոր վարձու աշխատանքով չի պարապում՝ 13 ժամ 10 րոպե:

Իսկ այս բոլոր խմբակների աշխատանքային միջին ուրը կազմում է 13 ժամ 5 րոպե: Հանգստի վրա, հաշվելով և կերակրվելու վրա գործադրվող ժամանակը, գնում է 3 ժամ 17 րոպե, իսկ քնելու վրա՝ 7 ժամ 38 րոպե: Այսպիսով ամենից ավելի ծանրաբեռնված են աշխատող կանայք: Սակայն, չեթե վերցնելու լինենք նույն իսկ այս բոլոր խմբերի միջին տվյալները ապա այդ դեպքում ևս հանգստի (քնելու հետ միասին) վրա գործադրվում է ընդհանուր ժամանակից միայն 10 ժամ 55 րոպե, աշխատանքային բեռնավորումը հավասար է 13 ժամ 5 րոպեյի, այսինքն՝ դեբաղանցում է հանգստից 2 ժամ 10 րոպեյով:

*) Ս. Գ. Սարումյեն Երանվորական կենցաղը թվերով. Ս. հրատ. Եպրանյան տնտեսություն 1926:

Իայց այս դեռ այնքան էլ բնորոշ չե: Վորպեսզի կարելի լինի ավելի պարզ պատկերացում ունենալ բանավորական ընտանիքի ժամանակի դասավորման մասին, պետք է մանրամասնորեն քննել, թե ինչ է այդ աշխատանքային բեռնավորումն, ինչպիսի աշխատանքի մասին է այստեղ խոսքը:

Վորպեսզի պարզ լինի, նախ վերցնենք միջին տվյալները բոլոր խմբերի համար, իսկ հետո արդեն կանցնենք նրանից յուրաքանչյուրին առանձին:

Այսպիսով ամեն աշխատանքային միջին ուրը, վոր ինչպես ցույց տվինք վերևը, հավասար է 13 ժամ 5 րոպեյի, ըստ աշխատանքների բնույթի դասավորվում է հետևյալ կերպով.

1. ԱՐՏԱՎՈՐԱԿԱՆ ԱՅԽԱՏԱՆԵՐ

Վարձու աշխատանք (բնաժամյա և արտաժամյա և այլն-5 ժամ 48 րոպե *)

2 ՏՆՄՇԻՆ ԱՅԽԱՏԱՆԵՐ

ա) կերակուր պատրաստելու վրա	2 ժամ 54 րոպե
բ) բնակարանի խնամք	— ժ. 28 ր.
գ) հանգստի վրա	— ժ. 42 ր.
դ) » » յերեխաների խնամք	— ժ. 52 ր.
ե) » » իր անձի »	— ժ. 40

Ըդամենը տնային աշխատանքի վրա . . . 5 ժամ 16 ր.
Աշխատանքի շուկա և այլ գործերով գնալու . — ժ 54 րոպե

Ընդամենը պարտադիր աշխատանքի վրա — 11 ժամ 58 ր.

*) Ս. Գ. Սարումյենի առաջադրած ժամերը րոպեները վերածելիս հարկ յեղավ դիմել թվերի վորոշ կտրացման:

Ազատ աշխատանք

ա) Ինքնակրթություն	ժ—58 ր.
բ) Հասարակական գործունեություն	ժ—09 ր.
Ընդամենն ազատ աշխատանքի վրա	1 ժ 07 ր.
Ամբողջ օրվա աշխատանքը	13 ժամ 0, 5 ր

Միայն այս աղյուսակն արդեն ինքնին տալիս է մեզ բավականաչափ նյութ յեզրակացություններ հանելու համար:

Ամենից առաջ մենք համոզվում ենք, վոր տընային աշխատանքն այնքան էլ պակաս ժամանակ չի լսում, քան արտադրական աշխատանքը: Այլ խոսքով այդ նշանակում է, ըստ ելուծյան ամենամեծագույնը, անհաճո ու հասարակականորեն անոգուտ աշխատանքի վրա մեղանում վատնվում է մի փոքր ավելի քիչ ժամանակ քան հիմնական վարձու աշխատանքի վրա:

Բայց այս դեռ քիչ է. ինքնադարգացման ու հասարակական աշխատանքի վրա 4,5 անգամ ավելի քիչ ժամանակ է գործադրվում, քան նույն այդ տընային աշխատանքի վրա:

Դժվար թե սրանից հետո հարկ լինի մանրամասն քննել, թե ինչպես է դասավորվում հանգստի ժամանակը: Նշենք միայն, վոր 3 ժամ 17 րոպեից ուտելու վրա գնում է 1,5 ժամ և զվարճությունների վրա 42 րոպե:

Յեթե ընդունենք նույնիսկ, վոր այդ զվարճությունությունները միշտ խեղացի բնույթ են կրում, և դրանց վրա գործադրված ժամանակն ավելացնենք ինքնադարգացման ժամանակի վրա, այնուամենայնիվ դարձյալ շատ տնողը պատկեր կտանանք:

Բայց վորպեսզի բերված տվյալներն ավելի պարզ

լինեն, ոգտվենք նույն աշխատանքից*) ու տեսնենք թե ինչպես է դասավորված բանվորական ընտանիքի անդամների առանձին խմբերից չուրաքանչյուրի ժամանակը:

1. ԱՐՏԱԳՐԱԿԱՆ ԱՅԽԱՏԱՆԷ՝

Ինչի վրա յե գնում ժամանակը աշխատող աշխատող աշխատող
աղամարդու կնոջ տիկնոջ
վարձու աշխատանք և այլն . . . 8 ժ 21 ր.—8 ժ. 16 ր.—2 ժ. 06 ր

2. ՏՆՈՅԻՆ ԱՅԽԱՏԱՆԷ

ա) կերակուր պատրաստելու վրա—ժ. 29 ր.—2 ժ 34 վ.—5 ժ. 30 ր
բ) » » բնակարանի խնամք . —ժ. 15 ր.—ժ. 24 ր.— ժ. 45 ր
գ) » » հագուստի վրա . . . —ժ. 11 ր.—ժ. 42 ր.—1 ժ. 26
դ) » » յերեխաների խնամք —ժ 0,9 ր.—ժ. 32 ր.—1 ժ. 56
ե) » » իր անձի » . . . —ժ. 39 ր.—ժ. 36 ր.— ժ. 41 ր.

Ընդամեն տնային աշխատ. . . 1 ժ 43 ր.—4 ժ. 48 ր.—10 ժ. 18 ր.
3) Աշխատանքի շուկա և գնալ—ժ 10 ր.—1 ժ.—ր. — ժ 36 ր.

3. ԱՂՏՏ ԱՅԽԱՏԱՆԷ

ա) ինքնակրթություն 1 ժ 36 ր.—ժ. 32 ր.—ժ 0, 9 ր,
բ) հասարակական գործունեություն.—ժ 15 ր.—ժ 0,9 ր.—ժ—0, 1 ր,

Ընդամեն ազատ աշխատ. 1 ժ. 51 ր.—ժ 41 ր.—ժ—10 ր.
ամբողջօրվա աշխատանքը . . 13 ժ. 05 ր. 14 ժ. 45 ր.—13 ժ 15 ր

4. ՀՆԵԳԻՍՏ

ա) Ուտելու 1 ժ. 33 ր.—1 ժ. 16 ր.—1 ժ 34 ր
բ) Զվարճությունների . . . —ժ. 42 ր.— ժ 24 ր.—ժ. 32 ր.
գ) Այլ տեսակ հանգիստ (Պարագություն և այլն)—ժ. 59 ր.— ժ, 45 ր.—1 ժ, 02 ր

Ընդամենն հանգստի —3 ժ. 14 ր. 2 ժ 0 25 ր.—3 ժ. 08 ր

*) Ս. Գ. Սաբուխյան «բանվորական կենցաղը թվերով»:

Քուս — 7 ժ. 41 ր. 6 ժ. 50 ր., — 7 ժ. 42 ր.

Բոլորը միասին — 24 ժ. — 24 ժ. — 24 ժ.

Ի՞նչ են տեսում այս թվերը: Ասում են վոր չեթե աշխատող աղամարդը ապարդյուն աշխատանքի վրա գործադրում է 1 ժամ 43 րոպե, իսկ աշխատող կինը՝ 4 ժամ, ապա տանտիկինը վատնում է 10 ժամ 18 րոպե:

Խնհանց ու կուլսուրա Այսպիսով կանայք դեռ շատ հեռու չեն տնային աշխատանքներից ազատագրվելուց: Սակայն բերված թվերը համոզիչ են և մի այլ բանով. բավական է իրար մոտ դնել կուլտուրական պահանջները վրա գործադրվող ժամանակն ու տնային աշխատանքի ժամանակը՝ վորպեսզի ստացվի մեր կուլտուրական հետաքննության հարցի պարզ պատասխանը: Յեվ իսկապես, մինչև անգամ տղամարդիկ, վոր շատ քիչ են մասնակցում տնային աշխատանքներին, գրեթե նույնքան ժամանակ են վատնում դրա վրա, վորքան հասարակական կուլտուրական նպատակները վրա: Բանվորուհին այդ տնային աշխատանքի վրա վատնում է յոթն անգամ ավելի ժամանակ, քան կուլտուրական գործնեյություն վրա, իսկ տանտիկինը՝ 60 անգամից ել ավելի:

Յեթե այս միանգամայն մոայլ պատկերի վրա ավելացնենք և այն, վոր կան և ընտանիքին ոգնող այլ անդամներ, վորոնք նույնպես մասնակցում են տնային այդ աշխատանքին, ապա հեշտությամբ կարելի չե պատկերացնել, թե վորքան շատ ժամանակ է վատնվում լիապես բանվորուհու համար բանվորական ընտանիքի բոլոր պահանջները:

Այդ գործի վրա վատնվում է անհամար եներգիա, վորն ավելի կանոնավոր ոգտագործման դեպքում կարող եր, ինչպես ասում են, ստիք տեղից շարժել: Մեր չեղիները կարող եր անթիվ անգամ ավելի կուլտուրական ու հարուստ լինել, չեթե այս ուժերին տրված լիներ պատշաճ ուղղություն:

Մյս բոլորից հետո, հարկավոր է արդյոք մի անգամ ևս ապացուցել, վոր կոոպերացիան բանվորական ընտանիքին տալով եժան ու լավ ապրանք և հենց դրանով պաշտպանելով նրա չեկամտի գլխավոր տղբուրը՝ աշխատավարձը, կատարած կլինի գործի միայն կեսը:

Կոոպերացիան իր աշխատանքով բանվորական ընտանիքի վոչ միայն կոպեկը պիտի տնտեսի, այլ և նրա ժամն ու ժամանակը, առանց դրան մինք յերբեք չենք կարողանա կատարել այն կուլտուրական հեղափոխությունը վորի մասին ասել է Վ. Ի. Լենինը:

Մեզ համար այժմ միանգամայն պարզ պիտի լինի, վոր առաջընթաց շարժումը սոցիալիստական շինարարություն ուղիով, արդյունաբերության զարգացման, գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման ու ամբողջական և քաղաքի ու գյուղի փոխհարաբերության կանոնավորման հետ միասին — պետք է սերտ կերպով կապված լինի և բանվորական ընտանիքի կենցաղի հիմնական վերակառուցման հետ: Յեթե գյուղատնտեսությունը կրում է առավելապես արտադրական բնույթ՝ ապա բանվորի «տնտեսությունն» ունի գլխավորապես

սպառող բնույթ: Այդ պատճառով եւ կոոպերացիայի
դերը՝ ինչպես սոցիալիստական շինարարության մի
կարեւոր գործիք՝ այն է, վարպետի դյուղատնտեսու-
թյան կողեկտիվացման հիման վրա՝ սոցիալիզմի ուղին
հարթի գյուղի համար և բանվորների կենցաղի կողեկ-
տիվացման հիման վրա պաշմաններ ստեղծի քաղաքի
համար՝ արագ կերպով սոցիալիզմին անցնելու համար:
Բանվորական կոոպերացիան այն ժամանակ
միայն կատարած կլինի իր խնդիրները, չերբ կիպ մո-
տենա այն հարցին և այն լեռանդով, ինչ լեռանդով
մոտեցավ նա շուկան նվաճելու խնդրին:

III

Ի՞նչ է ԱՐԵԼ ՅԵՎ Ի՞նչ ՊԵՏԶ Ե ԱՆԻ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՕՊԵՐԱՑԻԱՆ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ԿԵՆՑԱՂԸ ՎԵՐԵԿԱԹՈՒ- ՅԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ինչպե՞ս կոո-
պերացիան
միանգամից
հանգստեց
կենցաղա-
յին առևտ-
րային
նախորդ գլխում մենք նշեցինք, վոր բան-
վորական կոոպերացիան բանվորներին
սովորանքներ մատակարարելով, կատա-
րում է իր վրա դրված խնդիրներին մի մասը
միայն: Միանգամայն ավելորդ է այժմ
քննել, թե հատկապես վոր մասն է կատարել
մեծ, թե՛ փոքր: Այդ բավական վիճելի չե և հարժե վե՛հ
հարուցել աժմ ավյալ տեղում... Պարզ է մի բան-
կոոպերացիան այդպես եւ պետք է կատարել իր աշ-
խատանքը, այն է՝ նախ տիրապետել շուկային, գառ-
նալ աչնտեղ տեր ու տնօրեն, վերջնեկ գների քաղա-

քականությունն իր ձեռքը, աշխատավարձն ապահովել
ամեն տեսակ տատանումներից, վորոնք կախված են
շուկայի քմահաճույքից, և այս բոլորից հետո միայն
ձեռնամուխ լինել յերկրորդ խնդրին: Կոոպերացիան
բավարար միջոցներ չունի մեկ և մյուս աշխատանքը
միաժամանակ կատարելու:

ժամանակ Դատելով բանվորական կոոպերացիայի
և կենցաղա- մինչև այժմ աված արդյունքներով, վորոնց
յին առևտ- մասին խոսեցինք մենք վերևը, պետք է աշ-
տրային ձևը ժըմ հայտարարել, վոր այդ յերկրորդ խըն-

դիրը կատարելու ժամանակը հասել է արդեն ու կոո-
պերացիայի այդ աշխատանքին հենց այժմվանից պետք
է կիպ մոտենալ:

Ի՞նչ միջև որս մի բան արե՛լ է այդ ուղղությամբ
կոոպերացիան: Կոն արդյոք այդ ասպարիզում շատ թե
քիչ նվաճումներ:

Իսկ ի՞նչ է Այդ հարցին մենք կպատասխանենք.
արված այո, արել է: Կան և նվաճումներ: Կենցա-
ղային աշխատանքի մի քանի ճյուղերում այդ նվաճում-
ները շատ մեծ են (հաց թխելու), իսկ մի քանիսում՝
համեմալն դեպս փոքր չեն (հասարակական սնունդ),
մյուսներում՝ նրանք կրում են շատ թե քիչ առաջին
հաստատուն քաշների բնույթ (յերեխաների հոգատա-
րություն) և, վերջապես մնացածների՝ ասպարիզում
մենք զեռ աշխատում ենք անել մեր առաջին քաշերը
միայն (վացքատներ, կար ու կարկառանի արհեստա-
նոցներ և այլն):

Ներկա գլխում մենք կամենում ենք թուցիկ կեր-
պով տեսնել, թե ի՞նչ է արված, վորպեսզի ոգավելով

նվաճումների ու սխալների դասերից, հնարավորութ-
յուն ունենանք, նշելու թե՛ ի՞նչ պետք է անել առա-
ջիկայում:

Հաց թխելու ասպարիզում:

Սկսենք հաց թխելուց—կենցաղային աշխատանքի
այն ճյուղից, վորի մեջ կոոպերացիան ամենամեծ նվա-
ճումներն ունի ներկայում:

Ամենից առաջ պետք է նշել այն նշանակալից հան-
գամանքը, վոր նայած՝ այդ տեսակ աշխատանքով կոո-
պերացիան պարապում է արդեն շատ վաղուց, սակայն
ամենամեծ նվաճումները ձեռք են բերված վերջին տա-
րիները միայն: Բանվորական կոոպերացիան վճչ միայն
գրավել է հիմնական տեղը թխած հացի շուկայում,
իր ձեռքն առնելով թխած հացի սպառումն 65 0/0-ը,
այլ և վորոշ շրջաններում նա դառնում է շուկայի գրեթե
միակ տերը: Այսպես, որինակ Մոսկվայում ու Լենին-
գրադում կոոպերացիան շուկա յե հանում քաղաքում
թխվող հացի 90 0/0-ը, Ուդեսայում՝ 85 0/0-ը, Մինսկում՝
70 0/0-ը, Դոնի Ռոստովում՝ 75 0/0-ը, Ստալինգրադում՝
65 0/0-ը և այլն:*)

Կենտրոնացված տվյալները**) համաձայն 1928—29 թ.
Խ. Ս. Հ. Միութչան սպառողական բոլոր կոոպերատիվ-
ներում դործում էլին 2779 հաց թխող ձեռնարկու-
թյուններ, վորոնցից շատ թե քիչ խոշորները կազմում
էին 353 հատ: Այդ ձեռնարկությունների արտադրած

*) Սպառողական կոոպերացիայի հնգամյա պլանը Խ. Ս. Հ. Մ.-ում:
Մ., հրատ. Կենտ, Միութ. 1929 թ.

**) Սպառողական կոոպերացիայի վրա հսկիչ թվերը Խ. Ս. Հ. Մ.-
ում 1929—30 թվին:

հացի արժեքը հասնում էր 388,4 միլիոն ռուբլու և խո-
շոր ձեռնարկություններին այդ գումարից ընկնում էր
307 միլիոն: Բանվոր-ծառայողների թիվն այդ ձեռ-
նարկություններում հասնում էր 46181-ի:

Սակայն այստեղ ցուցադրված պատկերը լրիվ չի
լինի, յեթե չշոշափենք մի այլ հարց ևս, վոր կապված
է կոոպերացիայի արտադրած հացի հետ:

Կոոպերատիվ հացը այն ժամանակ միայն կարող է
դուրս մղել տնային հացի տաշտը, յեթե իր արտադ-
րած հացի վորակով ու արժեքով ապացուցի, վոր տնա-
յին հացը ձեռնտու է բնավ:

Հավաքից Յերկար ժամանակ կոոպերացիան հաց
միջնակարգ թխելու համար ուղարկում էր հեն, տնա-
գործարան նադործական փոքրից, վորտեղ արտադ-
րական աշխատանքը կատարվում էր ձեռքով, ծանր ու
հակառուղջապահական պայմաններում:

Այդ պայմաններում, հարկավ, կոոպերացիան չի
կարող մրցել մասնավոր հացթուխների դեմ վճչ իր
հացի վորակով, և վճչ էլ արժեքով: Չե՞վոր շատ չի ան-
ցիկ այն որևից, յեթե թխված ր տարականները, ճան-
ճերն ու «ձրի այլ հավելվածները» գրեթե առորդա յե-
րուշթիներ էլին:

Ներկայում կոոպերացիան կանգնած է իր հաց թխե-
լու գործը «մեքենայացնելու ուղու վրա: Նախկին հա-
վաքների, կեղտոտ նկուղիների, նահապետական աղտոտ
տաշտերի փոխարեն բանվորական կոոպերացիան ներ-
կայում կառուցում է հսկա հացագործարաններ, վոր-
տեղ հաց թխելու ամբողջ աշխատանքն՝ սկսած ալյուրի
պարկը տալուց մինչև պատրաստի հացն իր բաժան-
մունքները տանելը, կատարվում է մեքենայական մի-

Ջոցներով, չափազանց հետաքրքիր մեքանաների ոգնությամբ: Ամեն ինչ այստեղ մաքուր է, իստակ, խնայելի ու լավ (տես նկարները): Գործարանները տալիս են վորակով լավ ու արժեքով եժան հաց, իսկ ալդալն բոլորն է, ինչ մեղ հարկավոր է:

Հացագործարանների ու տնայնագործական փոերի արտադրության արժեքի տարբերությունն ապշեցուցիչ է: «Моспо»-ի ավլալների համաձալն, հաճարի հացի արտադրական ծախքերը մեքենայական թխվածքի շընորհիվ պակասել են 40—50 0/0-ով, իսկ ցորնի հացինը՝ 30—38 0/0-ով: Հաճարի թթու հացն արժե՝ Մոսկվայի № 2 գործարանում 7,8 կոպեկ կիլոն, № 18 գործարանում (կիսամեքենայացրած) 8,33 կոպեկ:

Մաղած հացի կիլոի ինքնարժեքը № 2 գործարանում 13,84 կոպեկ է, իսկ № 17 ում (տնայնագործական)՝ 16,85 կոպեկ: Տնայնագործական փոերում մի բանվորը կարող է թխել մաքսիմում 350 կիլոգրամ հաճարի հաց, իսկ հացագործարանում մոտ 900 կիլոգրամ:

1926 - 27 տնտեսական տարվանից մինչև 1928 - 29 թ. բանվորական կոոպերացիան կառուցել է 49 հացագործարան, որական 1561 տոնն ընդհանուր արտադրողականությամբ յերկու հերթի աշխատանքով (16 ժամ):

Բացի այս, վերջանալու վրա ելին 26 հացագործարանների կառուցումը (1930 թ.) որական 667 տոն արտադրողականությամբ և նախագծված եր 1929—30 թ. կառուցել 62 հացագործարան 14666 տոնն արտադրողականությամբ:

Հնգամյա պլանի համաձալն նախատեսնվում է սպառողական կոոպերացիայի քաղաքալին սեկտորի

գծով կառուցել ընդամենը 177 հացագործարան և 51 մեքենայացրած փուռ: Այս շինարարության արժեքը 80 միլիոնից ավելի է:

Սակալն հացագործարանների կառուցման հետ միաժամանակ զգալի փոփոխություններ են մտցվում և տնայնագործական փոերի մեջ: Մի տեղ կատարելագործված վառարան են դնում, մի տեղ զտիչ կամ մաղող մեքենա, և տեսնում էս, վոր այստեղ ել գործը բարելավվում է:

Աշխատանքի այսպիսի թափի հետևանքով տնային տաշան ավելի ու ավելի է վտարվում, և հեռու է այն որը, յերբ նա կանցնի հիշողությունների շարք: Հաց բխե- Բնավ ճիշտ էր լինի, յերբ թված նվա- լու բերու- ճուսների հետ միաժամանակ չնշեյինք և յուսները այն թերությունները, վոր նկատվում են հաց թխելու ասպարիզում: Իսկ թերություններ ինչպես ամեն մի մեծ գործում, կան և այստեղ:

Անհաջող և մեղանում, կոոպերացիաներում, հացի մատակարարում փոերից ու գործարաններից հացի խանութներին ու հաց բաժանող կետերին: Յերբեմն հացը վաղ են բերում, յերբեմն ուշ, հաշվի է առնվում, թե լերբ բնակչությունն ավելի մեծ պահանջ ունի հացի և այլն: Հետևանքը՝ դժգոհություններ, կշտամբանք ու հերթեր:

Շատ տեղերում լավ էի հացի վորակը: Վառարանների չափազանց մեծ բեռնավորումը մի քանի փոերում, շտապ աշխատանքը, անբավարար հսկողությունն հումքի վրա, այս բոլորն ստեղծում է ալնպիսի պայմաններ, վորոնց մեջ հացը էի կարող միշտ լավորակ լինել: Սպառողը դժգոհում է, և նա իրավացի է:

Մոտ մի տարի առաջ Տվերում, տեղական «Տվեր-սկալա Պրավդա» թերթը մի հետաքրքիր փորձ կատարեց՝ «հացի թխվածքի միորյա քննության» նման մի բան։ Արտահայտվեցին սպառողները. արտահայտվեց Կ. Բ. Կ (Ա. Բ. Կ.) խոսեցին իրենց աշխատանքի մասին և արտադրող - վարպետները։ Այս «քննության» նորձիվ լերեան լեկան շատ հետաքրքիր փաստեր։ Վարպետներից մեկն, որինակ, պատմում է, վոր լեթենորմալ պայմաններում վառարանը վառելուց հետո գոնե մի ժամ պիտի հանգստանա, ապա իր փռում մեծ բեռնավորման շնորհիվ վառարանը բնավ չի հանգստանում։ Դրա հետեանքով, լերե խմորը գցում են չհանգստացած, չնստած տաքության մեջ, նրա յերեսն լակուչն աչրվում է, իսկ մեջը մոռում է հում։ Գաղտնիքը շատ հասարակ կերպով է բացատրվում։ Այդպիսի փաստեր շատ կան։ Տվերի Կ. Բ. Կ -ը իմացավ այդ բոլորը, և անշուշտ դրանցից շատերը կարելի կլինի ուղղել։

Ահա այսպիսի հասարակական ուշադիր վերաբերմունքը հաց թխելու գործում կարող էր բուժել շատ անախորժ հիվանդություններ այս ասպարիզում։

Վերջին տեղը չի բռնում և լավ վարժված աշխատավորներ ունենալու հարցը։ Այդպիսիներ շատ քիչ ունենք մենք, մանավանդ յերե նկատի առնենք գործի անընդհատ մեքենայացումը։ Վարպետից, ինչպես հացանի լե, շատ բան է կախված։ Լավ սովորած աշխատավորների կադր տեղծելն անկասկած կառողջացնի բանվորական կոոպերացիայի այս կարևոր գործը։

Այս տեսակետից արդեն վորոշ միջոցներ ձեռնարկվում են։ Տեղ-տեղ կադակներավում են հացթուխների գործաշրջաններ։ Մտցվում են հատուկ առարկաներ՝

հաև տեխնիկումներում, իսկ Մոսկվայի լենինի անվան պոլիտեխնիկումում բացված է հացագործական հատուկ բաժանմունք և այլն։

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԵՐՈՒՆԻ

Անցնելով հասարակական սննդի հարցերին, պետք է նշել, վոր այս ասպարիզում գործն այնպես հաջող չի զբված, ինչպես հաց թխելու ասպարիզում։ Չնայելով ճաշարանների թվի աճմանը, նայելով կոոպերացիայի ձեռք առած մի շարք միջոցներին, վորոնց նպատակն է կենցաղային աշխատանքի այս կարևոր ձողը բարելավել, — այնուամենայնիվ գործն առաջ է գնում դանդաղ և վնչ միշտ այնպես բարեհաջող, ինչպես պետք էր։

Բանվորական կոոպերացիան, ժողսննդի տվյալների համաձայն 2928 թվի վերջերին ունեւր մոտավորապես 1000 ճաշարան, վորոնք կարող ելին որական մինչև 720 հազար ճաշ տալ։

Այդ ըստ լերեուլթին բավական մեծ թիվ է, վորով կարելի լեր նուչնիսկ պարծենալ։ Սակայն, իրականում, լերե համեմատում ենք իրար հետ այն, ինչ մենք ունեյինք և այն, ինչ մեզ պետք է, — ստացվում է միանգամայն այլ պատկեր։

Ինչպես արդեն ցույց տվինք վերևում, սննդի ծախքերը բանվորական ընտանիքի բյուջելի 45—50 % են կազմում։ Պետականի տվյալների համաձայն այդ հասնում է տարեկան 3,5 միլիարդ ռուբլու։ Այդ ծախքերը չափազանց փոշիացած են և ցրված ահագին քանակու-

թյամբ (մոտ 6 միլիոն) մանր, անհատական տնային տնտեսութունների մեջ: Մյուս կողմից, բանվորական ընտանիքի ժամանակի բյուջեյում, ինչպես մենք տեսնումք, սննդի պատրաստումն ահազին ժամանակ է խլում, վոր կազմում է արտադրական աշխատանքի վրա գործ դրված ժամանակի համարյա 50 0/0-ն ու մի քանի անգամ դերազանցում է այն ժամանակից, վոր գործադրվում է հասարակական—քաղաքական ու կուլտուրական կարիքների համար:

Բացի այդ, սնունդը տանը պատրաստելը պատճառ է դառնում մթերքների ու վառելիքի վրա գործադրվող ավելորդ ծախսերի, վորոնք սննդամթերքների շուկայի աշխարհային լուրջագրեցիկ պայմաններում ահազին նշանակություն ունի: Մի քանի հաշվառումների համաձայն սննդի միայն վերականգնումը, կերակրի մի տեսակի փոխարկումը մյուսով, կարող է տալ տարեկան 32 հազար տոնն մոխր կամ 200 հազար գլուխ անասնի խնայողություն:

Մինչդեռ աշխարհային արտադրության սննդից հաշված ինչպես սպառողական սիստեմի ձևափոխությունները, ոգտվում են ընդամենը խոշոր կենտրոնների քաղաքային բնակչության 10 0/0-ը միայն: Առանձին քաղաքներում այդ տոկոսն ավելի ցածր է և հասնում է 4—6 0/0-ի: Այդ արտատնային սննդից ոգտվում է արտադրական բանվորների 20 0/0-ը միայն և այդ ոգտվողներից 60 0/0-ն ամուրի, միայնակ մարդիկ են: Այսպիսով ընտանիքավոր բանվորը դեռ շատ քիչ է դիմում հասարակական սննդի ոգնությունը:

Ի՞նչն է պատճառը:

Թվում էր, թե ել ի՞նչը կարող է ավելի ձեռնադուրս

լինել, քան հասարակական սնունդը: Ել ի՞նչը կարող էր ավելի լավ ու հաճելի լինել, քան պրիմուսից ու պլիստալից հրաժարվելը:

Ինչո՞ւ այդպես դանդաղ է դարգանում հասարակական սննդի գործը:

Հասարակական սնունդը Այս հարցերին պատասխանելու համար նախ պետք է ասել, վոր աշատեղ չերկու տեսակի պատճառներ կան՝ մեկը կախում ունի կոոպերացիայից մյուսը՝ կոոպերացիայից անկախ է:

Ամենից առաջ դեռ շատ փոքր է ճաշաբանների ցանցը, 1000 միավորն անկարող է բավարարել ներկայի հասունացած պահանջները: Իսկ ցանցը լայնացնելու համար հարկավոր են մեծ միջոցներ, վորը բավարար չափով դեռ չունի իր տրամադրություն տակ մեր կոոպերացիան:

Ժող Մս.-ի հնգամյա պլանի սկզբնական նախագծի համաձայն նախատեսվում էր հասարակական սննդի ցանցն ընդլայնել և հասցնել մինչև 1400 միավորի, վորոնք հնարաբար ություն ունենային բաց թողնելու որակաւ 2 միլիոն 2 հարյուր հազարից ավելի ճաշ: Այդ պայմաններում հնգամյակի վերջին հասարակական սնունդը կընդգրկեր քաղաքային բնակչության մինչև 20 0/0-ը, արտադրական բանվորներին— արհմիության անդամների 35 0/0-ը, և բանվորական աշխատող խմբեր, ինչպես մետաղագործները, տպագրիչներն ու հանքագործները—կընդգրկվեն 42—47 0/0-ով, մանածագործները, կար անողները՝ 32—36 0/0-ով, իսկ մյուս խմբերն ընդամենը 25—29 0/0-ով միայն:

Այդ պլանն այժմ վերաքննվում է զգալի չափով
ընդլայնելու նպատակով: Դրամական արտահայտու-
թյան պլանը սկզբում նախատեսվում էր 135 միլիոն
ռուբլի, հետո այդ գումարը բարձրացվեց մինչև 225
միլիոնի, իսկ այժմ պլանը վերափոխելիս նախատես-
վում է 500 միլ. ռուբլի:

Այս պլանի իրագործման դեպքում զործը գլուխ
չի գա իհարկե առանց պետութայն, արհմիությունների
և այլ կազմակերպությունների ոգնության, սակայն,
չե՞ վոր այդ ել դեռ քիչ է:

Պետք է բնակչությունն ինքը նպաստի հասարա-
կական սննդի զարգացմանը, այդ գործի մեջ մտցնելով
իր միջոցները, կազմակերպելով ինքնաշխատ կոլեկտիվ-
եր և այլն, վորոնց մասին խոսք կլինի ներքևը:

Սպառողների սպասարկման վորակը վորոշ չափով
կախված է և շենքի հարմարությունից: Ճաշարանները
պետք է ունենան սալքավորված շենքեր. վորտեղ լի-
նի և լավ ու հարմարավոր խոհանոցներ, և՛ շտեմարան-
ներ ու մատաններ, և՛ հումքը նախնական մշակման
յենթարկելու բաժանմունք, և՛ լավ լուսավորված, ճա-
շելու մաքուր դահլիճներ և այլն:

Իսկ մենք շատ ունենք այդպիսի շենքերը:

Մեր ճաշարանները մեծ մասամբ տեղավորված
են այդ նպատակի համար շատ քիչ հարմար շենքերում:

Սննդի պատրաստման հետամնաց տեխնիկան, բա-
վարար թվով վորակավորյալ աշխատավորներ ու ար-
տադրության գործիքներ չունենալը և այլն, նույնպես
ազդում են սպասարկման վորակի վրա:

Ամբողջ Միության մեջ մենք ներկայումս դեռ
լերկու աշխատող խոհանոց-գործարան ունենք միայն

(չհաշված մեծ թվով նոր կառուցվողները) Իվանովո-
վադնեսենսկում, Նիժնի-Նովգորոդում, Դնեպրոստո-
լում և Մոսկվայում: Իսկ մնացած բոլոր ճաշարանները
մեծ մասամբ աշխատում էին տնայնագործական, հին
յեղանակով:

Ճիշտ է, մտցվում են զանազան տեսակի բարե-
լավումներ, մասնակի մեքենայացման ձևով (կարտո-
ֆիլ մաքրող, բանջարեղեն ու հաց կտրատող, միս ծե-
ծող, աման լվացող և այլն մեքենաների միջոցով), տա-
կայն այս ամենը դեռ նոր է սկսում զարգանալ ու
ծավալվել:

Իսկ թե ի՞նչ է նստում աշխատանքի տնայնագոր-
ծական չեղանակը, կարելի չէ դատել թեկուզ հենց
միայն նրանից, վոր սովորական տիպի ճաշարաննե-
րում միայն ապարատի ծախքը կազմում է ամբողջ
շրջանառության 37,5 տոկոսը, իսկ գործարան-խոհա-
նոցներում միայն 25,1 տոկոսը: Ահա հենց այստեղ է
և ճաշերի թահուցթյան գաղտնիքը: Այդ պատճառով
եւ պետք է ճիշտ համարել խոշոր, մեքենայացրած ար-
տադրություն ստեղծելու տեսակետը հասարակական
սննդի ասպարիզում: Սակայն շատ պատճառներ եւ կան
վորոնք կախված են հենց իրենից-կոոպերացիայից:

Մեր հիվան. կոոպերատիվ ճաշարանների գրեթե
ոչ ուրյուն. սովորական հիվանդությունն այն է, վոր
հաճախորդն ստիպված է լինում ահագին
ժամանակ կորցնել ճաշելու վրա: (Հաճախ

մեր ճաշարաններում կարելի չէ տեսնել այնպիսի պատ-
կեր, չերբ հաճախորդը վճարելով փողը և ստանալով
տալոնները, նստում է 10-15 րոպե, դեռ սկզբում հան-
դիստ, հետո, չերբ բանը հասնում է կես ժամվա, ու

նրան դեռ չեն սպասարկում, սկսում է ջղայնանալ, և վերջապես սպասելուց բանը փոխվում է վեճի, կշտամբանքի ու գանգատի: Այս հիվանդության մասին հատկապես ամենից շատ խոսում ու գրում է սպառողը՝ Այս աննորմալ դրությունը մեծ մասամբ առաջ է գալիս գործի վատ կազմակերպումից՝ սպասների ու անոթների պակասութունից, դանդաղ լվացումից, աշխատանքի անհաջող բաժանումից և այլն:

Սրա հետ միասին, ճիշտ և, թեև իբրև բացառություն, բայց ունենք և այնպիսի ճաշարաններ, վորոնք շատ լավ են կազմակերպել իրենց աշխատանքը:

Լենինգրադում, որինակ, Պետրոշըճանի բանկոտայի № 3 ճաշարանում 20-25 բոպելում կարելի է լավ և եփան ճաշել: Այդպիսի ճաշարանները մեծ ժողովրդականություն են վայելում բանվորների շրջանում:

Հետո մաքրության հարցը: Կոոպերատիվ ճաշարաններում մաքրությունն այնքան էլ հարդի չէ: Իսկ կեղտոտ, անմաքուր ճաշարանը խրտենցնում է հաճախորդին: Վարչությունն արգարանալով, հաճախ պատճառ է բռնում իրենց՝ հաճախորդների անփութությունը, տեղի նեղությունը և այլն: Սբան պետք է պատասխանել, վոր մաքրությունն առաջ կբերի մաքրություն, իսկ նեղվածքությունը, թեև, իրոք, վատ է անդրադառնում մաքրության վրա, սակայն նրա դեմ կարելի է և պետք է կռվել: Պետք է լայն կերպով գործադրել տաք ճաշերի տեղափոխումը խոշոր ճաշարաններից ձեռնարկությունները, պետք է ընդարձակել, տները ճաշ բաց թողնելու գործը, պետք է վերջապես լիարժեք ճաշը բաց թողնելու ժամանակամիջոցը:

համապատասխան կերպով կարգավորելով աշխատավորների գալն ու գնալը:

Ուկրաինայում տեղ-տեղ սկսում է տարածվել տները ճաշ բաց թողնելու մի շատ հետաքրքիր միջոց: Շատ չնչին վճարով, գրավականի ձևով, ճաշ ստացող ընտանիքը, կամ միակ մարդը ճաշարանից ստանում է գեղեցիկ ու հալմար շինված մի տեսակ ստանտարդ դամբուլ, վորի մեջ նախորոք հարմարեցրած տեղերում դրվում է կարևոր թվով սպասներ ու անոթներ կերակրի համար: Ընտանիքի անդամներից մեկն ու մեկը, կամ մենակյացը գալիս է ճաշարան, հանձնում դամբուլը չեքեկվա ամաններով, (կարելի է չլվացած, միայն ավելցուկը պետք է թափել անպալման) և ճաշ բաժանողը նրանց տեղը դնում է նոր լվացած ամաններ ու մաքուր սպաս, կերակրով լիքը:

Տները ճաշ բաց թողնելու որդինալ ու հարմարավոր յեղանակը չի կարող լայն գործադրություն չգտնել, իսկ այդ բանն արդեն վորոշ չափով կթեթևացնի ճաշարաններում տեղի ունեցող իրարանցումն ու խառնաշփոթությունը: Կարևոր է նշել նաև, վոր տուն տրվող ճաշը վորոշ չափով եփան է ճաշարանում ստացվող ճաշից:

Բայց ամենակարևորը կերակրի վորակն է համի ու սննդարարություն տեսակետից: Կոոպերատիվ ճաշարանները հաճախ չեն կարողանում իրենց աշխատանքները հարմարեցնել սպառողի ճաշակին ու պահանջներին, կամ ընդհակառակը՝ չափից դուրս են լինելով: Բայց ճաշակին՝ իմնասպառողի առողջության, դեմ գնալով գիտություն պահանջներին սննդաբանության սպարիդում:

Առաջին դեպքերում ճաշարաններն ամեն ուր լե-
փում են միեւնույն կերակուրը, մի անգամ ընդմիջտ
իրենց համար մշակված սովորութեան համաձայն՝ թթու
չի ու կատիկտ և ուրիշ վոչինչ, և մոռանում են, վոր
միակերպ սնունդը ցանձրալի յե, դժվարամարս ու-
գանիւղմի համար և այլն: Բացի այս, պետք է կարո-
ղանալ սպառողին տալ ալն, ինչն իսկապես պետք է
ներանո Շմտ ունենք մենք արդյոք այնպիսի ճաշ-
արաններ, վորոնք տալին ղիլետային*) կերակուրներ:
Շմտ ճաշարաններում արգելք հաշվի յեն տոնվում ալն
հանգամանքը, վոր հնարավոր լինի այնտեղ կերակրել
և մանուկներին: Իսկ չեթե մտնում է մի սեզոնային-
կառուցող, վոր սովոր է միանգամայն տարբեր կերա-
կրի, քան խորհրդային ծառայողը կամ ուսնիսկ մշտա-
կան բանվորն, այսինքն մետաղագործը,— միշտ կդառնի
նա արդյոք իր սովորական կերակուրն այնտեղ: Այս
բանը, դժբախտաբար ամեն տեղ չեւ ճարի մեզ մոտ:

Իսկ յերկրորդ դեպքում, ճաշարանները չեն ձգվում
տուժ սպառողին, հակառակ նրա սովորության,
այնպիսի կերակուր տալ, վորն իր բաղադրությունը
քանակով և ալյն կարող է վերականգնել նրա վատ-
նած ենթեդիան ու սնել նրա որդանիվը: Հասարա-
կական սնունդը հենց նրանով էլ գնահատելի յե վոր
նա մասսաների գիտակցություն մեջ պիտի ամրացնե
կանոնավոր սննդառություն դադարներն էր և վոչնչաց
նի հին հալացքներն ու սովորությունները:

*) Դիւետային կոչվում է այն կերակուրը, զոր որգանիլով՝ պահանջում է հիվանդագին յերևույթներէ հետեանքով—կաթնեղեն, բուռեղեն, ծեծած-տրորած սնունդ եւ այլն:

Կան, իհարկե բացառություններ: Որինակ, շատ
զրեցին Ստալինգրադի Կ. Բ. Կ.-ի մասին, վորը կա-
րողացել է միջոց գտնել տալու. եժան, համեղ ու միև-
նուշն ժամանակ սննդարար ճաշ, այս նպատակի հա-
մար ոգտագործելով մսի եժան մասերը, բայց համա-
պատասխան կերպով վերածակելով այն, ոտկոյն կան
և ուրիշ կոտակերատիվներ, վորոնք այս ասպարիզում
ունեն զգալի նվաճումներ: Խոսքն այստեղ այն մասին
է, վոր այդ նվաճումներն ամեն տեղ չկան:

Այս բոլոր թերությունները մեզ հասցե
նում են աշխտեղ, վոր հասարակական
սննդով զեւ շատ քիչ թվով մարտիկ են
ապրում. վոր քննանիք փաստորեն զեւ
շատ քիչ և մասնակից հասարակական
սննդին:

Այսպէս մանրամասն կանգ առնելով հասարակա-
կան սննդի թերութիւններն զրա, մենք բնալ չնիւնք
կամենում ստվեր գցել մեր ունեցած հաջողութիւննե-
րի վրա: Կատարված է շատ մեծ աշխատանք, նա չե-
րեւմ է, արդեն ինքն զգացնել է տալիս իր գոյու-
թիւնը, սակայն դեռ ավելի մեծ աշխատանք կա կա-
տարելու:

Պետք է միանգամ ընդմիջտ յուրացնել, վոր հա-
սարակական սնունդը կենցաղային կոոպերատիվ աշ-
խատանքի կարևորագույն ճյուղն է, վոր հասարակա-
կան սնունդը վճռական դերն է խաղում կենցաղի կո-
լեկտիվացման հարցում:

Պեճեֆ և հեգ-
սացցեի
սանք կերա-
կուր պոս-
րաւսիլը

Հասարակական սննդի կատարելագործ-
ված ձևերի զարգացման հետ միաժամա-
նակ, կոոպերացիան, քանի դեռ անկարող է
ընդգրկել բանվորական ամբողջ բնակչու-
թյանը,—պիտի զբաղվի և ուրիշ գործով:

կոոպերատիվները պիտի կազմակերպեն կիսամշակված մթերքների վաճառք նույն ճաշարաններում կամ հատուկ վաճառատներում, վորպեսզի գոհե դրանով կարելի լինի հեշտացնել տանը կերակուր պատրաստելը: Համարձակ կերպով կարելի չի և պետք է վաճառել արդեն պատրաստի կատեղաներ, վորը պետք է միայն տապակել, մաքրած, պատրաստի բանջարեղեն, վոր կարելի լինի ուղղակի յեփել և այլն:

Մոսկվայի կոոպերացիան վաղուց մտածում է այդ մասին, բայց արդյունքները դեռ չեն յերևում: Մակայն չե՞ վոր այդ դեպքի չափով կհեշտացնեն կերակուր պատրաստելը:

Բանվոր
բնակչու-
րյունը պե՞տ
է ոգնի զար-
դացնելու
հասարա-
կական սնը-
նդի գործը

Հասարակական սննդի հարցերը պետք է դնել ավելի սուր կերպով, քան մինչև այժմ: Պետք է աշխատել, վորպեսզի բանվորական մեծ տները ու ավանների նոր շինարարության ժամանակ նախատեսվեն համապատասխան շենքեր ճաշարանների ու խոհանոցների համար. պետք է աշխատել նաև, վորպեսզի բանվորների կենցաղի բարելավման համար արդյունաբերութունից հատկացվող ֆոնդի մի մասը գործադրվի այս լուրջ գործի վրա:

Կոոպերացիան աստիճանաբար ձեռք է բերում փորձառություն, կամաց-կամաց վերանում են թերութունները, սակայն պետք է լայն ծավալել ցանցը, պետք է ավելի լավ ու կատարելագործված հիմքերի վրա դնել աշխատանքը և այստեղ, ինչպես վերևում ել նշեցինք, անհրաժեշտ է հենց իր՝ բանվոր բնակչության աշակցությունը:

Մասնավորապես, մեծ նշանակություն կարող են ունենալ այսպես կոչված ինքնաշխատ կոլեկտիվները:

Մի խումբ բանվորների՝ բանվորունիներ կամ տանտիկիներ, վոր ապրում են մի տան մեջ, կարող են միասնալ միատեղ կերակուր պատրաստելու համար: Ուրիշ խումբով, փոխանակ 20-25 պրիմուսի, այդքան էլ կաթսաների, խոհանոցային սեղանների ու խոհանոցային կենցաղի «հրաշալիքների», կազմակերպվում է մի խոհանոց, վորտեղ վարձու բանվորական ուժի միջոցով (խոհարար կամ խոհարարուհի ու ամաններ լվացող) և թե հենց իրենց կոլեկտիվի անդամների հերթական աշխատանքով, պատրաստվում են ճաշեր կոլեկտիվի բոլոր անդամների ու նրանց ընտանիքների համար:

Այդպիսի կոլեկտիվները պետք է ցուցակագրվեն տեղական կենտ բան. կոոպերատիվում, կամ սպառ. ընկերության մոտ և վերջինները պարտավոր են ցույց տալ նրանց ամեն տեսակ ոժանդակություն. մատակարարել ինվենտար, մթերքներ, նախորոք կատարված պատվերի համաձայն, առհրահանգներ ու հսկել նրանց աշխատանքի վրա և այլն:

Այն տեղերում, վորտեղ կան արդեն խոշոր մեքենայացված ճաշարաններ ու գործարան-խոհանոցներ, կարելի չի ստանալ վո՞չ միայն մթերքներ կոոպերատիվի վաճառատներից ու պահեստներից, այլ և կիսաֆաբրիկատներ, վորն ավելի մեծ չափով կկրճատի ու կհեշտացնի աշխատանքը: Հարկավոր է միայն, վոր բնակարանային կոոպերացիան ևս ոգնություն ցույց տա այդպիսի կոլեկտիվներին, տալով ու սարքավորելով նրանց համար համապատասխան խոհանոց: Ծաշի

ընդհանուր սենյակներ ունենալն, իհարկե, շատ ցանկալի չե, և դրանք կմոտեցնեյին կոլեկտիվի անդամներին, սակայն չլինալու դեպքում կարելի չե միատեղ պատրաստել միայն ճաշերը և ապա բաժանել տները:

Այդպիսի կոլեկտիվները կարող են խնայել հազարավոր տանտիկիներն ժամանակը, միջոցներն և ուժը և մղել նրանց դեպի ավելի արդյունավետ հասարակական-ոգտակար գործունեություն ուղին:

Ամփոփելով ասվածները, պետք է նշել, վոր այսօրվա պայմաններում, չերբ մենք գործ ունենք կենցաղի վերակառուցման հարցերի շատ վճռական դրույթի հետ, հասարակական սննդի արդի դրությունը բնավ չի կարող բավարարել հասունացած պահանջները: Հասարակական սննդի խնդիրները քաղաքներում, մերձավոր շրջանի համար կարելի չե ձեռվորել հետևյալ կերպով:

Հասարակական սննդի զարգացման տեմպերը քաղաքում պետք է ամեն կերպ ուժեղացնել: Անհրաժեշտ է հնգամյակի վերջին հասարակական սննդի ասպարեզ գրավել քաղաքային բնակչության մոտավորապես 30—35 տոկոսը և արհմիությունական կազմակերպված բնակչության առնվազն 60 տոկոսը առանձին ուշադրություն պետք է դարձնել արդյունաբերություն հիմնական ձուլների բանվորներին ու նրանց ընտանիքների անդամներին ընդգրկելու վրա:

Հասարակական սննդի ձեռնարկություն հիմնական տիպարը պետք է համարել գործարան-խոհանոց ու մեքենայացված ճաշարանները պետք է գտնվեն բանվորական ռայոնների կենտրոնում և հանդիսանալ միայն իրեն կերակուր պատրաստելու ու բաց թող

նելու տեղեր, այլ միաժամանակ և իբրև գործարաններին, կոմունա-տներին, դպրոցներին, բուհերին կից բաշխիչների ցանցի մատակարարման կենտրոնական կայաններ:

Բաշխիչների ցանցը կարող են լինել չերկու տիպի: Առաջինները ճաշի դահլիճներ են բուֆետով և ունեն միայն տաքացնելու գործիքներ, պատրաստի կերակուրն ուղարկվում և ալգտեղ անմիջապես սպառողներին բաժանելու համար, իսկ մյուսներին ուղարկվում են կիսաֆարերիկատներ, վորոնք մեքենայական միջոցներով պատրաստվում են գործարան-խոհանոցներին կից կենտրոնական հատուկ բաժանմունքներում և լիովին պատրաստվում արդեն բաշխման կետերում միայն: Յերկու դեպքումն էլ կերակրի մատակարարումը ժամանակի տեսակետից պետք է հարմարեցված լինի բանվորական մասնաների աշխատանքային պայմաններին, հաշվի առնելով աշխատանքը, բազմաներթույթուն և այլն:

Բաժանարարների ցանցի հետ միատեղ սպառողական կոոպերացիան, բնակարանային կոոպերացիայի հետ միասին, պետք է ընդլայնեն խոշոր տներում ինքնաշխատ կոլեկտիվների կազմակերպման պրակտիկան, վորոնք նույնպես կարող են լինել չերկու տիպի — կիսաֆարերիկատներ ստացողներ ու հում մթերքներ ստացողներ: Սննդի ռացիոնալացման ձեռնարկումները կազմի, ծախսերի բաշխման նորմայի և այլ տեսակետներից պետք է տարածվեն և ալգ կոլեկտիվների վրա: Բնակարանային կոոպերացիան իր շինարարական պլաններում պիտի նախատեսի ընդհանուր

ճաշարարները, կոլեկտիվ խոհանոցների և այլ ձեռնարկությունների անհրաժեշտությունը:

Բացի այդ, պետք է մաքսիմալ չափով ընդլայնել ինչպես պատրաստի ճաշեր, այնպես էլ կիսաֆաբրիկատներ տուն բաց թողնելու պրակտիկան, միաժամանակ ձեռնարկելով տնային տնտեսությունը պարզացնելու և ռացիոնալացնելու միջոցների (եկեւորական ու գաղային տաքացնող գործիքներ, պլետաներ, և այլն): Այս միջոցները պետք է նախատես, վորպեսզի ընտանեկան կենցաղում վնչ միայն հիմնական սնունդը (ճաշ) ստացվի հասարակական սննդի ձեռնարկություններից, այլև՝ նախաճաշն ու ընթերցը:

Առաձին ուշադրություն պետք է դարձնել լեռնային ու դեհատային սննդի վրա: Պետք է աշխատել հասարակական սննդի ասպարիզում ընդգրկել կազմակերպված ամբողջ ընակչությունը՝ դպրոցներում մանկապարտեզներում և այլն: Այստեղից ինքսին հետևում է, վոր մանկական հատուկ ճաշարանների, բաշխիչ բազաների ու խոհանոցների կազմակերպումը մանկական հիմնարկություններին կից՝ պետք է ամենալայն կերպով տարածվի:

Վոչ պակաս ուշադրություն պետք է դարձնել սննդի կազմակերպման վրա հանգստի վաղերում ու կուլտուրական հիմնարկներում՝ աղումներում, ու գիշերային ու սովորական սանատորիաներում հանգրստի տներում ստատիոններում, հրապարակներում, ամառանոցներում և այլն:

Ազատ ժամանակի ռացիոնալ ոգտադործման առողջ ու կուլտուրական հանգստի խնդրները նշանակալից են վնչ միայն իբրև աշխատանքի արտադրողականության թյունը

բարձրացնող գործոններ, այլ և իբրև կենցաղը կազմող, առողջացնող ֆակտորներ: Այդ պատճառով էլ կոոպերացիան այստեղ ևս պետք է կազմակերպի իր ճաշարանները, նախաճաշերը, բուֆետները, գինվորական խոհանոցներն ու բաշխիչ բազաները:

Նոր կառուցվող սոցիալատական քաղաքներում և բանվորական ավաններում հասարակական սննդի կազմակերպության ձևերը պիտի ստանան ավելի վաճառական ու պլանայափ բնույթ: Այս պայմաններում միանգամայն տեղին է հարուցանել մթերքային վաճառատների իսպառ վերացման հարցը: Նբանց տեղ պետք է ստեղծել սննդի խոշոր ձեռնարկություններ, վորոնք բաղկացած լինեն գործարան—խոհանոցներից և այդ պիտի մթերքների բաղխիչ կետերից, վորոնք դեռ չեն մտել կոլեկտիվ գործածության մեջ: Բաշխիչ պունկտների խնդիրը պետք է այնպես լուծվի, վոր այդ արդեն մշակված մթերքներն այնտեղ կշռվեն, վերստուգվեն և հատուկ արոնեմանտային սխտեմով ուղարկվեն ընակչության՝ իրենց տներում:

Բոլոր պայմաններում, սակայն, գների հարցը չի կորցնում իր նշանակութունը: Պետք է ձգտել կատարելապես համապատասխանեցնելու սննդի արժեքը բանվորական ընտանիքի բյուջեին, միաժամանակ բարձրացնելով կերակրի վորակն ու սննդարարությունը:

Մոսկով հասարակական սննդի մասին, կենցաղի վերակառուցման տեսակետից, միաժամանակ անհրաժեշտ է վճռականորեն վերացնել կեղան ու հակաառողջապահական պայմանները, վորոնց մեջ դեռ շարունակում են մնալ մեր հասարակական սննդի ձեռնարկու-

թյունները, կուլտուրական սովորութիւնները պիտի պատ-
վաստվեն վնչ միայն հատուկ կուլտիւրնարկներում, այլ
այն տեղերում, վորտեղ կղիմեն մեր հիմնական բան-
վորական մասսաներն իրենց սպառողական կարիք-
ները բավարարելու համար:

ՅԵՐԵԱՆԵՐԻ ՅԵՎ ՍԱՅՐԵՐԻ ԽՆԱՍՔԸ

Յերեխա-
նի խնամ-
քը կենցա-
ղային առ-
խասանքի
կարելի-
բարձրաց-
նումն է

Բանվորական ընտանիքի կենցաղի
վերակառուցման այլ տեսակի աշխա-
տանքների թվում, յերեխաների հոգա-
տարությունը բնավ յետին տեղը չի գրա-
վում: Մենք տեսանք, վոր յերեխաների
խնամքի վրա քիչ ժամանակ չի գործա-
դրվում: Սակայն հարցը միայն ժամանակը
չէ: Հարցը պետք է դնել ավելի խորը:

Քիչ չեն այնպիսի դեպքեր, յերբ բանվորուհին
աշխատանքի գնալով, յերեխային թողնում է առանց
պատշաճ հսկողութեան, թե ի՞նչ է ստացվում նրանից —
ամենքին լավ հայտնի չէ: Քիչ չէ այն յերեխաների
թիվը, վորոնք բարոյապես ու ֆիզիքապես խեղա-
դում են դառնում հսկողութեան բացակայութեան հե-
տեանքով:

Սակայն այս ել դեռ բոլորը չէ: Մեր կուլտուրա-
կան հետաքննարկութիւնն, իրեն անցյալի ծանր ժա-
ռանգութիւնն, իր բացասական ազդեցութիւնն է
գործում մեր մատաղ սերնդի դաստիարակութեան
վրա: Մինչև իսկ այն դեպքերում, յերբ մայրը տանն
է, մենք շատ հաճախ կարող ենք ակնաւորես լինել
յերեխային դաստիարակելու ամենատեղիս պատկեր-

ների: Յերեխաների սնունդը, ընդհանուր առողջապա-
ղական պայմանները, ֆիզիքական զարգացումը և
այլն մեր բանվորական ընտանիքներում մեծ մասամբ
դեռ մինչև այժմս ել մխիթարական պատկեր չունի:

Հետևապես մենք այստեղ կանգնած ենք ուղղակի
մեր ապագա սերունդը առողջացնելու, կազդուրելու
խնդրի առաջ:

Յեւ վերջապես յերեխաների կանոնավոր դաս-
տիարակութեան միջոցով մենք հնարավորութիւն ենք
ստանում ազդելու և ընտանիքի վրա: Այս հանգաման-
քը ևս, կարծես, առանձին ապացույցի կարիք չունի:

Ահա թե ինչու յերեխաներին սպասարկող հիմ-
նարկութիւններն հարցը չափազանց մեծ դեր է խա-
ղում բանվորական ընտանիքի կենցաղը վերակառու-
ցելու գործում:

Ո՞վ պիտի
գրազվի
մանկական
հիմնարկու-
թյունների
կազմակեր-
պութեամբ

Բայց բանվորական կոոպերացիայի ա-
նելիքների մեջ մտնում է արդյոք այս
գործով պարապելը: Չէ՞ վոր գոյութիւն ու-
նեն հատուկ պետական մարմիններ, վո-
րոնք վարում են դաստիարակութեան ու
առողջապահութեան գործը: Յեթե այդ
հարցերով գրազվի կոոպերացիան, ի՞նչ պի-
տի անեն ապա Լուսժողկոմատն ու Առժողկոմատը:

Նման հարցեր, դժբախտաբար, դեռ մինչև այժմ
եւ հաճախ լսվում են կոոպերատիվ շատ աշխատավոր-
ների կողմից, յերբ խոսում հս նրանց հետ կենցաղա-
յին հարցերի մասին:

— Մեր գործը, — ասում են — ապրանքներ մա-
տակարարելն է, հասարակական սննդի կարգավորու-

մը, հաց թխելը, իսկ յերեխաների մասին թող ուրիշ-ները հոգան:

Այսպես դատող ընկերները մոռանում են մի շատ լուրջ հանգամանք: Մեր պետութիւնը, վոր իր գոյութիւն 13 տարւա ընթացքում կատարեց այսքան մեծ աշխատանքը, չի կարող վնչ ըստ իր ուժերի և վնչ ել ըստ նյութական միջոցների կատարել մի անգամից ամեն բան: Ծծկեր յերեխաների ու նախադպրոցական յերեխաների համար բավաբար չափով հիմնարկութիւններ ստեղծելու համար հարկավոր են այնպիսի հսկայական միջոցներ, վոր մեր պետութիւնը ներկայում չունի: Այստեղից հետևում է, վոր մեր Լուսժողկոմատի նախադպրոցական հիմնարկութիւնները 2-2½ տարի սրանից առաջ ընդգրկում էին մանուկները I 1/2-ը միայն *):

Այդ ընդգրկումն առանձնապէս չի մեծացել և այսօր, իսկ ինչ և նշանակում այդ: Այդ նշանակում է, վոր մանուկներից 99% գտնվում են աննորմալ դրութիւն մեջ: Այդ նշանակում է, վոր բանվոր-մայրը գնալով աշխատանքի ու յերեխան թողնելով անխնամ, բախտի բերմունքին, շարունակ մտածելով ու անհանգստանալով նրա մասին, անկարող է արդյունավետ աշխատանք տալ: Իսկ աշխատանքից ազատվելուն պէս, նա, միևնույն է, դարձյալ կպած է տանը, վորովհետև յերեխան խնամք է պահանջում:

Այս գործում պետութիւնն ոգնութիւն են հասնում արհմիութիւններն ու մլուս կազմակերպութիւն-

*) Բանվորական կոոպերացիայի՝ կանոնց շրջանում կատարելիք աշխատանքի վերաբերյալ 1928 թ. 23 | ի բնդակցութիւնը:

ները, աջակցութիւն պիտի ցույց տա և կոոպերացիան:

Այս մեկ: Իսկ յերկրորդն ահա թե ինչն է: Յեթի մենք լուրջ խոսում ենք կանոնց կոոպերացիայի մեջ ներգրավելու մասին, յեթի մենք վոչ միայն խոսքով, այլ գործով կամենում ենք, վոր բանվոր-կիներն ու տանտիկիներն հիւրավի ակտիվ մասնակցութիւն ունենա կոոպերատիվ աշխատանքներում, — ապա պետք է ըստեղծել դրա համար անհրաժեշտ պայմաններ: Կոոպերացիան գործով պիտի ցույց տա, վոր իր կին-փայտերերի շահերը թանգ են իր համար: Վերջապէս յերեխաներ խնամքի համար անհրաժեշտ են մի շարք իրեր, վոր մայրերն ուղղակի գնում են՝ հագուստ, սխալակեղեն, մահճակալներ, համապատասխան ամանեղեն, առողջապահական իրեր և այլն: Սրանց մասին արդեն կոոպերացիան պարտավոր է հոգ տանել:

Այս բոլոր նկատառումները առաջ բերվեցին, վորպէսզի ապացուցենք, վոր մանուկների ու միաժամանակ մայրերի հոգսը կազմում է բանվորական կոոպերացիայի կենցաղային աշխատանքի մի անբաժան մասը:

Բայց կա և կոոպերատիվ աշխատա-
վորներին մի ուրիշ հատված, վոր այլ կերպ
կենդանի
գործնական է մոտենում այդ հարցին:
սոխառանք

— «Լավ, ասում են նրանք, — պետք է
ոգնել՝ կոգնենք: Բայց ընկնել այդ գործի
յետեից՝ չենք կամենում: Յեւ ինքնով հետևողական,
այդ ընկերները գլուխներն աղատում են այդ աշխա-
տանքից փողով: Հատկացվում է վորոշ գումար, բա-
ժանվում մի շարք հիմնարկների միջև, պրծալ — գնաց:

Ինչ յեղան այդ փողերը, ինչի՞ վրա գործադրվեցին ինչ շահեցին դրանից բաժնետերերը՝ այս ամենով, բնավ չեն ել հետաքրքրվում: Սակայն դրա փոխարեն հետագայում ձեռքբերվում են մի հոգված՝ «ծախսը» ված ե բաժնետերերի կենցաղի բարելավման վրա այսքան հազար ուրբլի: Յեւ վոչխարներն են վողջ, ե գայլերը՝ կուշտ:

Բայց չի՞ վոր այդ փողերով, վոր մաս-մաս բաժանեցին մի քանի հիմնադրություններ, կարելի չեր սարքավորել, առնել, մի չերկու մանկապարտեզ ու վայելուչ կերպով պահել մի չերկու տարի: Այդպիսի աշխատանքը փայտտերերի և առանձնապես փայտերեզնանաց համար հաժանորեն շոշափելի կլիներ: Բայց ամբողջ ցափն հենց այն ե, վոր փայտտերերի մասին (հասկապես փայտտերերի մասին) հաճախ մոռանում են:

Մոր յեւ
մանկան
անկյուն
ներս ու խա-
նութեն:

Սակայն, չնայելով այս թերություններին մանուկների խնամատարության ասպարիզում, այնուամենայնիվ բանվորական կոոպերացիան վորոշ աշխատանք կատարել ե:

Առանձնապես տարածված ե կոոպերացիայի աշխատանքի այն ձևը, վոր հայտնի յե «մոր և մանկան» անկյուններ ու խանութներ անուանով: Սրանք հաճախ ունիվերսալ վաճառատների փոքրիկ բաժանմունքներ են, վորտեղ մայրը կարող ե գտնել այն ամենն, ինչ հարկավոր ե իր մանկանը—սկսած մանկական խաղալիքից ու շապկից մինչև մպհճակալ ու վաննա և այլն: Այդ անկյուններն լավ հաստատվեցին ու լավ ել աշխատում են: Մի շարք կոոպերատիվներ այժմ դուրս են գալիս այդ «անկյուններին» շրջանակից ու բաց ա-

նում հատուկ խանութներ, Այդպիսի խանութների առևտուրը սովորաբար վատ չե, վոչնչով չետ չի մնում սովորական խանութներից, հետևապես միանգամայն արդարացում են իրենց ու կատարում մի մեծ ու լուրջ գործ: Նրանք մատակարարում են մայրերին հատկապես այնպիսի ապրանքներ, վորոնք իսկապես պետք են մանկանը: Մեծ մասամբ այդ խանութները, վորոշ դեպքերում նաև անկյունները գտնվում են բժիշկների կամ մայրության ու մանկությանը պաշտպանության տեղական բաժանմունքների հսկողության տակ: Հատուկ խանութներում չերբեմն կազմակերպվում են փոքրիկ ցուցահանդեսներ մանուկների խնամքի վերաբերյալ, տրվում են բժշկական խորհուրդներ (կոնսուլտացիա) մանկան դաստիարակության հարցերի շուրջը:

Աշխատանքի այդ հետաքրքիր, չափազանց ոգտակար ու անհրաժեշտ ձևը հաճախ՝ առանձին աշխատավորների սխալ մերձեցման շնորհիվ շեղվում ե իր ուղիղ ճանապարհից: Այսպես մի Կ. Բ. կոոպերատիվում նկատվում ե այսպիսի ծայրահեղություն: «Մոր և մանկան» խանութների կամ անկյունների վրա նայում են իրրե առավելապես կուլտուրական բնույթի հիմնարկությունների վրա, իսկ բաժնետերերին այդ հիմնարկություններից անհրաժեշտ ապրանքներով սպասարկելու խնդիրը համարում են յերկրորդական: Այստեղից առաջ ե գալիս մատակարարման անկանոնություն, ապրանքների սահմանափակ տեսակներ, գների անհամաչափություն, փնտով առևտուր և այլն: Ուրիշ Կ. Բ. Կ. այս գործին մոտենում են ուրիշ կերպ, ուրիշ ծայրահեղությամբ:—Այս գործը, գեհ, վտան-

գալոր, նոր գործ ե, կարելի չե ֆլասավել, այդ պատ-
ճառով ել ապահով լինելու համար այս խանութում
թուլատրելի չե գների ավելի մեծ հավելում անել սո-
վորականի համեմատությամբ (Յարոսլավի և այլ Կ. Բ.
Կ.) և փորձել ալդտեղ սաղացնել յերկար ժամանակ
պառկած, անպետք ապրանքներ, թեև զրանք կտրուկ
կերպով հակասում ե այդ տիպի խանութի ամբողջ
նպատակին:

Այդ չերկու ծայրահեղություններն ել փչացնում
են այս լավ գործը:

«Մոր և մանկան» խանութների ու բաժանմունք-
ների մյուս թերություններն այն ե, վոր թույլ են
կապերը «մայրության ու մանկության պաշտպա-
նության» բաժանմունքների հետ ու բավարար չափով
չեն կանոնավորված հասարակական մասսայական աշ-
խատանքները, թեև ավելի հարցել ում կան և մեծ
նվաճումների շատ ցալտուն ուրիշակներ: Տուտացիվի
Կ. Բ. Կ. որինակ, անկյունին կից կազմակերպել ե մի
առանձին ոժանդակող հանձնաժողով, ընտրվել ե «ան-
կյունների բարեկամների» համեմատաբար ընդարձակ
ըրջանից: Այդ հանձնաժողովը կազմակերպում ե զը-
բույցներ, զեկուցումներ գնորդների համար և հենց
վաճառատան մեջ: Կանոնավոր կապ ե հաստատված
մանկական բոլոր հիմնարկությունների հետ և մինչև
իսկ ծննդաբերական տան հետ, վորտեղ մանկաբար-
ձուհիներից մեկը—հանձնաժողովի անդամ—զբույցներ
ե ունենում ծննդկանների հետ անկյունի և նրա նշա-
նակության մասին:

Այդ աշխատանքը պետք ե համարել որինակելի:

Այդ պատճառով ել Տուտացի Կ. Բ. Կ. բաժնետերերը
գնահատում են իրենց «Մոր ու մանկան անկյունը»:

Այնուհետև լայն տարածված են այժմ
Մանկա- կոոպերատիվների մանկական հրապարակ-
կան հրա- ները, վորոնք կազմակերպվում են ամա-
պարակներ ուսիս սեզոնում: Այս լավ նախաձեռնու-
թյունը պետք ե ամեն կերպ խրախուսել, քանի վոր
բոլոր մանուկները հնարավորություն չունեն ամառ-
ները դուրս գալու քաղաքից: Հրապարակները լավ են
և նրանով, վոր մի անգամից կարող են մեծ քանակու-
թյամբ մանուկներ ընդգրկել այն ժամանակ, յերբ մըշ-
տական մանկապարտեզներն սպասարկում են սահմա-
նափակ թվով մանուկների:

Մանկա- Սակայն, քանի վոր մանկական հրա-
պարակներ պարակները աչնուամենայնիվ ժամանա-
կավոր ձեռնարկումներ են, մանկապար-
տեզները նրանց վերաբերմամբ շատ ավելի մեծ տա-
վելություններ ունեն, քանի վոր նրանք նախադպրո-
ցական դաստիարակության արդեն ավարտված—վեր-
ջավորված ձևն են: Բայց, չերել, վորովհետև մանկա-
պարտեզները համեմատաբար ավելի թանգ են նստում,
դրա համար ել նրանք ավելի քիչ են տարածված բան-
վորական կոոպերացիայի ասպարիզում:

Ի դեպ պետք ե ասել, վոր արժեքի հարցում հա-
ճախ սխալվում են, վախենալով մանկապարտեզներ
կազմակերպելուց:

Այսպես, որինակելի նախահաշվով 50 մանկան
համար հրապարակ սարքավորելն ու չորս ամիս պա-
հելը, ինչպես փորձն ել ցույց ե տվել, նստում ե մո-
տավորապես 1235 ո. 86 կ. կամ 24 ո. 72 կ. մի ման-

կանը, իսկ մանկապարտեզի սարքավորումն ու մի ամբողջ տարի 50 յերեխա պահելը նստում է 4910 ուրբի 31 կոպ. կամ մի մանկանը 98 ու. 21 կոպ.:

Բաց չեթե մի կողմ թողնենք սարքավորումը, վոր կատարվում է մի անգամ միայն և վորի արժեքը հաշվվում է մոտավորապես 1355 ուրբի, ապա, ինչպես տեսնում ենք, մնացածն այնքան էլ մեծ գումար չի կազմում:

Համենայն դեպս 1927—28 թվի վոչ բոլորովին լրիվ ու արդեն բավական հնացած տեղեկությունների համաձայն, վոր կազմել է Կինտ. Բան. սեկցիան և միայն աննշան թվով կազմակերպությունների վերաբերմամբ, միջին թվով 1—2 հրապարակ է ընկնում յուրաքանչյուր Կ. Բ. Կ.-ի և 8—9 Կ. Բ. Կոոպերատիվի՝ մի մանկապարտեզ: Ներկայումս այդ աշխատանքը, չեղած տեղեկությունների համաձայն, ղգալի չափով աճել է:

Մասունք Շատ կոոպերատիվներ կազմակերպում են և մսուրներ, նրանց կատարած գնա-հատելիքների մասին բանվորուհու համար, խոսելու կարիք չկա: Միջին թվով, դարձյալ նույն վոչ լրիվ տեղեկությունների համաձայն 8—9 կազմակերպություններին մի մսուր է ընկնում:

Աշխատանք Մի քանի կոոպերատիվներ հետաքրքիր մայրերի հետ կերպով այդ հիմնարկություններն ոգտագործում են և այլ աշխատանքի համար: Այսպես, մանկապարտեզներին կից տեղ-տեղ կազմակերպվում են մայրական խմբակներ, վորտեղ կանոնավոր և պարբերական դրույցներ են լինում յերեխաների խնամքի, դաստիարակության ու տնային տնտեսության

մասին: Հաճախ ղեկավարներն ու բժիշկը այցելում են յերեխաներին իրենց տներում ու այնտեղ զբույց ունենում ծնողների հետ և այլն: Ինքնին հասկանալի չէ, վոր այս տեսակի աշխատանքն ավելի ևս ըարձրացնում է կոոպերատիվի մանկական հիմնարկությունների տր-ծեքը:

«Մոր և մանկան» անկյուններն էլ հաճախ ցույց են տալիս բազմակողմանի աջակցություն: Մի քանի կոոպերատիվներ, որինակ իրենց գործադուրի փաշատիրուհիներին տալիս են յերեխաներին իրեր ասեղնա-գործելու աշխատանք, տեղ-տեղ նույնիսկ կազմակերպվում են հատուկ արհեստանոցներ գործադուրի փաշատիրուհիներին համար: Այս տեսակ ձեռնարկումները, բացի բոլոր մնացածից, ստեղծում են և հյուսթական շահագրգռություն, վորն իհարկե մեծ ժողովրդականություն է տալիս կոոպերատիվի աշխատանքներին:

Կոնսուլ-սացիաներ (խորհուրդ-ներ) Մի շարք կոոպերատիվներ ավելի ա-ռաջ են անցել իրենց փաշատիրուհիներին կենցաղային կարիքներն հոգալու հար-ցում (Սվերտովսկի, Մինսկի և ուրիշ շա-տերը), կազմակերպելով մշտական բժշկա-կան կոնսուլտացիաներ (խորհուրդներ) հղինների ու մայրերի համար: Այդպիսի հատուկ հիմնարկների թիվը ղեռնա վորք է.— վնչ լրիվ տեղեկությունների համաձայն, միջին թվով 19 կազմակերպություններն ընկնում է մի կոնսուլտացիա, — սակայն սկզբնական շրջանում այսքանն էլ լավ է: Ներկայումս այդ կոնսուլտացիա-ները կազմակերպումը մեծ ծավալ է ընդունել: Ծիշտ է, դրանք հաճախ առանձին հիմնարկություններ չեն, այլ միացած են «Մոր և մանկան» խանութների ու բաժանմունքների հետ:

Մանկական
սենյակներ

Աշխատանքային ուրբ վերջանալուց հե-
տո բանվորուհիներն կամ տանտիրուհիներն կա-
մենում ե խելացի կերպով անց կացնել
իր ազատ ժամանակը: Բայց, որինակ, ակումբ գնալ
նա չի կարող, ում թողնի յերեխաներին: Այս նպա-
տակով վարող կոոպերատիվներ զեռ միայն ձեռնարկել
են կազմակերպելու ակումբներին կից այսպես կոչված
«մանկան սենյակներ»: Քանի մայրը պարապում է
խմբակում, լսում է դասախոսություն կամ նայե կի-
նո-նկարը, յերեխան գտնվում է առանձնապես սար-
քավորված շենքում, փորձված մարդկանց հսկողությա-
ն ու խնամքի տակ: Այդ սենյակներում կան խաղալիք-
ներ, հանգստանալու մանձակալներ և այլ առարկաներ
մանուկների ժամանակավոր խնամքի համար:

Սանատո-
րիաներ ու
հանգստի
սենյակներ

Բացի սրահից, մի քանի կոոպերա-
տիվներ մանկական սանատորիաներում
վերցնում են տեղեր իրենց փայտափրու-
հիների յերեխաների համար, իսկ վոմանք
ել սանատորիաներում ու հանգստի տնե-
րում վարձում են անդեր հենց իրենց փայտափրերի ու
փայտափրուհիների համար: Վերջին ձեռնարկումները
մասսայական բնույթ չեն կրում, իհարկե, սակայն այնու-
ամենայնիվ տեղի չեն ունենում ներկայում: Առանձ-
նապես մեծ աշխատանք է կատարել այս ասպարիզում
Կիևի Կ. Բ. Կ., վորը ժամանակին կազմակերպել էր
առանձին մանկական սանատորիա իր փայտափրերի յե-
րեխաների համար:

Կար ու ձեռի
դասընթաց-
ներ ու խմբ-
ակներ

Վերջինը վոր կուղեյինք նշել, վեր-
ջերս բավական լայն ծավալվող կարի ու
ձեռի դասընթացներն են փայտափր-տան-
տիրուհիների համար: Շատ հաճախ կար
ու ձեռի այդ դասընթացների հետ միացը-

նում են և մի շարք զբույցներ կամ կոոպերացիայի
վերաբերյալ սխտեմատիկ պարապմունքներ: Չի կարելի
անտեսել, վոր տանտիրուհիներին այդ ձևով կոոպերա-
ցիայի ազդեցության շրջանը զբաղվել միանգամայն
հաջող ձե և Դիժրախտաբար, մեր տրամադրության
տակ չունենք ճիշտ տվյալներ կոոպերատիվային աշ-
խատանքի այս ձեռի վերաբերմամբ, սակայն, դասելով
այն առանձին տեղեկանքների հիման վրա վորոշք ըս-
տացվում են Կիևտ. բան. սեկցիայում, և համաձայն
կոոպերատիվ մամուլում լույս տեսնող տեղերից ստաց-
ված թղթակցությունների, կարելի չե ասել, վոր այդ
խմբակներն այժմ քանակով աճում են և լավ արդյունք-
ներ են տալիս: Առանձնապես հաջող կերպով կատար-
վում է այս աշխատանքը Կրիմնեչուգի Կ. Բ. Կ. ում:
Այնտեղ գոյություն ունեցող կար ու ձեռի դպրոցը, կո-
ոպերատիվային զրադիտության պարտադիր ուսուցու-
մով, տվել է արդեն բավական մեծ թվով՝ արհեստ սո-
վորած ու կոոպերատիվորեն միանգամայն զբաղեւ շըր-
ջանավարտ-տանտիրուհիներ: Նրանք բոլորն էլ այժմ
ակտիվ աշխատանք են կատարում կոոպերատիվի դա-
նազան մարմիններում:

Նույն ճանապարհով գնաց և Արխանգելի Կ. Բ. Կ.
և շատ ուրիշները:

Պետք է նշել, վոր այս աշխատանքը մեծ հաջո-
ղութուն է գտնում, նա բարձրացնում է կոոպերա-
ցիայի հեղինակութունը կանանց մաստաների աչքում
և հենց դրանով էլ նրանք ավելի ու ավելի չեն մոտե-
նում կոոպերացիային ու նրա միջ հասարակական ու
գործնական աշխատանքներ կատարում:

Այսպիսով կամաց-կամաց կոոպերացիան պալքար

ե մղում կնոջ ազատագրման, բանվորական ընտանիքում նրա կենցաղային պայմանները առողջացման ու բարելավման համար:

Ավելի վրձ-
ուսկանու-
րյուն, ավելի
բախտ-
անունու-
րյուն մաս-
յանների
կողմից

Պետք է ասել, վոր այս մեծ ու լուրջ դործի զարգացման տեմպերն այսօրվան համար այլևս բավարար չեն: Այժմ պետք է ավելի վճռական, ավելի յետադուռն գործել այդ ուղղութիւնում: Բանվորական ընտանիքի կենցաղային պայմանների փոփոխմանը պետք է մոտենալ հեղափոխական տրամադրութեամբ, այն ժամանակ միայն կտաքցվեն ավելի զգալի աբդուրնքներ:

Կենտրոնութիւնը իր դիրքակալային ցուցմունքներով բազմիցս հրաշխարհ է իր անդամների ու բաժանմունքների ուշադրութիւնն այդ աշխատանքի թափն ընդլայնելու անհրաժեշտութեան վրա: Մասնավորապէս 1929 թ. հոկտեմբերին մի շրջաբերական ուղարկվեցին Արհմիութիւնների Համառուտ. Կենտ. Միութ., Կենտ. միութ. Բնակչինկենտմիութ., Լուսժողկոմատի, Առողջ. կոմատի կողմից բանվորուհու կենցաղային պայմանները բարելավելու մասին, վոր ասված է հետևյալը.

«Բանվորուհուն սոցիալիստական շինարարութեան ու հասարակական աշխատանքի մեջ լայն կերպով գրավելու ու նրա վորակավորումը բարձրացնելու խնդիրը պահանջում է նրա կենցաղային կարիքները սպասարկող հիմնարկութիւնների և առանձնապէս ակտիվիստ բանվորուհու հասարակական աշխատանքի ժամանակ նրա կարիքները սպասարկող հիմնարկութիւնների աշխատանքներն ամեն կերպ հարմարեցնել այդ կարիքների սպասարկմանը: Այդ իսկ պատճառով բոլոր կազ-

մակերպութիւնները, չսահմանափակվելով միայն ներքևում հիշված ձեռնարկութիւններով, իրենք պիտի վորոհեն ու մտցնեն մասերներ, նախադրեցական հիմնարկութիւնների, լվացքատներէ և այլն հիմնարկները դործունեութեան մեջ աչնպիսի կարգ ու կանոն, վորը ամենամեծ չափով կին-բանվորուհուն ու հասարակական աշխատավորուհուն ոգնի ազատվելու յերեխաների հողատարութիւնից ու այլ կենցաղային կարիքներից դոնէ իր հասարակական պարտավորութիւնները կատարելու ժամանակ:

Այդ նպատակով առաջարկվում է կիրառել հետևյալ միջոցառումները՝

1. Իրենց տեղադրութեամբ համեմատաբար ավելի համապատասխան մտերներում մտցնել յերեկոյան հերթապահութիւն՝ սպասարկելու համար առաջին հերթին այն մանուկներին, վորոնց մայրերը յերեկոյան զբաղված են լինում հասարակական աշխատանքով կամ սովորում են յերեկոյան խմբակներում, դպրոցներում կամ դասընթացներում: Մշակել այն հարցը, թե վճրքան հնարավոր է բոլոր մասերներում աստիճանաբար մըտցնել յերեկոյան հերթապահութիւն, կիրառելով այդ միջոցն այն տեղերում, վորտեղ այդ հերթապահութեան ավելի մեծ կարիք է զգացվում: Այն ակտիվիստ-բանվորուհիների մանուկներին, վորոնց մայրերն զբաղված են լինում գիշերային հերթապահութեամբ, տեղ տալ ցերեկվա մասերներում այն ժամանակ, յերբ նրանց մայրերը զբաղված են ցերեկվա հասարակական աշխատանքով:

2. Ընդլայնել նախադրեցական հիմնարկութիւններին կից յերեկոյան խմբակների, տեղումներին, դրպ-

րոցներին, լուսավորութեան տներին, տնային մսուրը ներին, բնակարանային կոոպերատիվ ընկերութուններին, բանվորական հանրակացարաններին ու այլ կազմակերպութիւններին կից աշխատող նախադպրոցական և մանկական սենյակների կազմակերպման պրակտիկան, ինչպես նաև գիշերային հերթապահութեամբ զբաղված բանվորուհիների յերեխաների, ցերեկվա սպասարկումն այդ հիմնարկութիւնների միջոցով: Մտցնել այդ հիմնարկութիւններում տոն և հանգստի օրերին աշխատանքի կազմակերպման պրակտիկա:

3. Մսուրներն ու նախադպրոցական հիմնարկութիւններն ընդունելիս, նյութական ու բնութանական հախաւար պայմաններում, առավելութիւն տալ այն բանվորուհիների յերեխաներին, վորոնք ունեն հասարակական աշխատանքի մշտական բեռնավորում: Այս կարգը տարածել և այն բանվորուհիների վրա, վորոնք սովորում են լիկկայանի դպրոցներում, խմբակներում ու դասընթացներում:

4. Կազմակերպել ժամանակավոր մսուրներ, մանկական սենյակներ ու այլ դպրոցական հիմնարկութիւններ զանազան հասարակական կամպանիաների ժամանակ՝ այդ կամպանիաներին ակտիվ մասնակցող կանանց յերեխաների համար, նույնպես և մասսայական եկեղեցւոյաներ կազմակերպելիս:

5. Հնարավորութեան սահմաններում կազմակերպել մանկական սենյակներ լիկկայաններին կից՝ տեղավորելու համար բանվորուհիների յերեխաներին, յեթե նրանք զբաղված են դպրոցում:

6. Համեմատաբար խոշոր կենտրոններում հիմնել նախադպրոցական հիմնարկութիւններ՝ ինտերնատներ

այն ակտիվիստ կանանց յերեխաների համար, վորոնք հասարակական բեռնավորման կարգով յերկար ժամանակով գործուղվում են զանազան տեղեր (ցանքի կամպանիաներ և այլն) կամ դասընթացներ վերապատրաստվելու և սովորելու համար:

7. Ընդլայնել մանկական հիմնարկութիւնները կազմակերպումը բանվորուհիների բնակած վայրերում և մսուրների ու նախադպրոցական հիմնարկութիւնների կազմակերպումը սանատորիաներին ու հանգստի տներին կից՝ բանվորուհիների ու հասարակական աշխատավորուհիների, նաև հանգստանալու և բժշկվելու գնացողների յերեխաների համար:

8. Կարգավորել բացառություններ, բաղնիքների, ճաշարանների, մանկական կոնսուլտացիաների և հոդ կանանց կոնսուլտացիաների աշխատանքի օրերն ու ժամերն այն հաշիւով, վոր հնարավորութիւն ունենան զբանցից ոգտվելու և հասարակական աշխատավորուհիները, արտադրական ու հասարակական աշխատանքից ազատ ժամանակ:

9. Կոոպերացիան պետք է ընդլայնի արկղների ու կրօսկների կազմակերպումը համեմատաբար խոշոր տներում ու բնակարանա-գոտի վայրէջքների ու յերեխաներին կից՝ նրանց անհրաժեշտ միջոցներ մատակարարելու համար, աշխատանքի ժամերը դասավորելով որական յերկու անգամ՝ առավոտը վաղ (մոտավորապես ժամի 7—11-ը) և յերեկոյան ուշ (մոտավորապես 7—11-ը): Նրանց աշխատանքի պրակտիկայում մտցնել նախորդ ստացված պատկերներով մատակարարելու սխեմներ:

10. Վերև հիշված միջոցառումներն ու ժեղ կերպով

ծավալելու համար համապատասխան հիմնարկութիւնները նախահաշիւում այդ նպատակով նշանակված գումարները պարտադիր կերպով ավելացնելու հետ միասին ավելացնել նաև կոոպերացիայի կողմից այդ նպատակին հատկացվող գումարները, ինչպես և բանվորների ու ծառայողների կենցաղի բարելավման ֆոնդից կատարվող հատկացումները:

Արհմիութենական կադմակերպութիւնները պետք է աջակցեն նախադպրոցական հիմնարկութիւնների համար միջոցներ գտնելուն, մասնավորապես ախումբներում կադմակերպելով ներկայացումներ ու կոնցերտներ և ստացված արդուները հատկացնելով նախադպրոցական հիմնարկութիւնների միջոցներն ու ժեղագները նպատակին: Սրա հետ միասին աշխատել, վորպեսզի տնտեսական կարմիներն իրենց կողմից վորոշ գումարներ հատկացնեն այդ միջոցառումներն իրագործելու համար:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է հետևել, վորպեսզի նոր կառուցվող ախումբների ու այլ հասարակական շենքերի, ինչպես և բնակելի տների ու բանվորական ավանների հատակաքծերի մեջ մտցվեն հատուկ շենքեր վերևում հիշված կենցաղային հիմնարկութիւնների համար և աշխատել, վորպեսզի արդեն գոյութիւն ունեցող շենքութիւնների մեջ ևս հատկացվի այդ նպատակին համար անհրաժեշտ շենքեր:

Այս բոլորի հետ միասին պետք է ընդգծել, վոր նյութական միջոցների այս չափազանց սուր ժամանակ վերոհիշյալ միջոցառումների լայն կիրառումը կարելի էլինի ապահովել միայն այն ժամանակ, չերբ ալդ միջոցառումները կարժանանան խորհրդային ամբողջ հա-

սարակայնութիւն լուրջ ուշադրութիւնն ու աջակցութիւնը և ամենից առաջ կիրադործվեն հենց իրենց՝ այն բան լորուհիների ախիւլ մասնակցութիւմը, վորոնց հասարակական նախաձեռնութիւնը, աշխատանքն ու միջոցները պետք է ոգտագործել կենցաղային բոլոր հիմնարկութիւններում ամենալայն չափերով»:

Պետք է ասել, վոր դժբախտաբար, կոոպերատիւները միշտ չեն ոգտագործել իրենց փայտեր-կանանց հենց այդ ինիցիատիւմն ու աջակցութիւնն այն ժամանակ, չերբ առանձին փաստերը ցուց են տալիս, վոր այդ ուղղութիւմը կարելի չեր շատ ու շատ բան անել: Այսպես, որինակ, Նիժնի-Նովգորոդում դեռ յերկու տարի առաջ փայտերուհիներն իրենք մի անգամ հանգանակում են 1200 ուրլի մանկապարտեզի համար, վորից հետո միայն կիկ ոգնութիւն և զալիս նրանց, ու կադմակերպվում է կանկապարտեզ: Այդպիսի դեպքեր տեղի չեն ունենում, սակայն դրանք մասնակի հատ ու կենտ ընույթ կրում: Այստեղ պետք է նախաձեռնութիւն հաղեն բերեն և ախիւլ աշխատանքի կոչվեն հենց իրենք փայտերուհիները: Իայց այս հարցին, ինչպես և միջոցների հարցին մենք կվերադառնանք դեռ:

Այժմ մենք կուզելինք լրացնել այն ձեռնարկումների ցանկը, վորոնք բավարարվում են գլխավորապես մանուկների ու կանանց կենցաղը:

ԼՎԱՅՔԱՏՆԵՐ ՅԵՎ ԿՐՐ ՈՒ ԿԵՐԿԱՏՆԻ ԸՐՀԵՍԱՆՈՑՆԵՐ

Յերբ բոլոր վերոհիշյալ ասպարեզներում կոպերացիան, չնայելով բոլոր դժվարութիւններին, կատարել է զգալի աշխատանքներ, ապա լվացքատների

ու ամեն տեսակ կար ու կարկատանի արհեստանոցներ կազմակերպելուն նա դեռ ձեռնամուխ չի յեղել։ Ինչպես պետքն է։

Յիդել են, հիրավի տառնձին փորձեր, տեղ-տեղ կառուցվել են վատորակ լվացքատներ, զանազան արհեստանոցներ, բայց աշխատանքը նրանց մեջ հաճախ անշնորհ կերպով ե կազմակերպվել, և դրա համար ել նրանք շուտով տապալվել են, առանց նույն լակ վորեն հետք թողնելու փալատերի հիշողության մեջ։

Մինչդեռ լվացքը ամենագծվար, ամենամիասակար ու ամենաանհաճո է ընդ ն, լեթե կատարվում ե տանը։ Տան լվացքը ուժ և գալիս խոնավություն, կեղտոտություն, դրանից փչանում են բնակարանները և այլն։ Նկատված և, որինակ, վոր այն տները, վորտեղ հաճախ լվացք են անում, ավելի հաճախակի ու հիմնավոր վերանորոգություն են պահանջում, քան այն բնակարանները, վորտեղ լվացքը ուշ-ուշ են անում կամ բոլորովին չեն անում։

Իսկ կարկատանը։ Ո՛վ չի տեսել, թե ինչպիսի բան-վորունին կամ տանտիրուհին իր գրեթե ամբողջ ազատ ժամանակը վատնում ե կար ու կարկատանի վրա։ Ամենից հետաքրքիրն այն ե, վոր այս բանը գիտեն ամենքը, տեսնում են ամենքն ու անուշադիր անցնում են կենցաղային այս հարցի մոտով։ Յեվ, յերբ շատ թե քիչ բան արված ե արհեստանոցները վերաբերմամբ, առանձնապես Կենտմիության այսպես կոչված ռացիոնալացման միջոցառումների միջնամուծի (նացմիսնիումի) հրապարակումից հետո, վորտեղ այս հարցի վրա դարձված ե զգալի ուշադրություն, ապա կոտպերատիվ լվացքատների մատին մինչև վերջին ժամանակներս խոսք անգամ չի լեղել լուրջ կերպով։

Այդ առաջ ե գալիս, ըստ յերևույթին, նրանից, վոր լվացքատների կազմակերպումը դժվար գործ ե, հժան չե, և այս առարկայում գրեթե չկա վնչ մի փորձ։ Միության մի քանի քաղաքներում (Մոսկվա, Լենինգրադ, Կիև և այլն) չեղած լվացքատները գտնվում են կոմունալ տնտեսության և առժողովածիների հսկողության տակ և ըստ իրենց տիպի շատ ել հարմար չեն կոտպերատիվային լվացարարական ձեռնարկությունների համար։

Ինչ տիպի լվացքատներ են պետք կոտպելվացմանը և Կենտմիության հիշողության։

Առհասարակ լվացքատները լինում են յերեք տիպի։—տնայնագործական, վորտեղ ամբողջ աշտանքը կատարվում ե ձեռքով, կիսամեքենայացված — կլինիտների անձնական աշխատանքի գործադրությամբ և կատարելապես մեքենայացված, վորտեղ ամբողջ աշխատանքը կատարվում ե մեքենաներով ու վարձու բանվորների ուժով։

Տնայնագործական լվացքատները չեն կարող մեկ բավարարել, և յեթե նրանք կարողանան ել վորոշ դեր խաղալ լվացքն առանձին տներից վերցնելու տեսակետից, այնուամենայնիվ լվացքը նրանցում չափազանց թանկ կնստի և կկատարվի առողջապահական անբավարար պայմաններում։ Այսպիս, որինակ, յեթե մի փութ սպիտակեղենի լվացքը տնայնագործական լվացքատներում նստում ե մոտավորապես 8 ռուբլի, ապա մեքենայական լվացքատներում այդ արժեքն իջնում ե մինչև 3 ռուբլի։

Բայց կատարելապես մեքենայացված լվացքատները նույնպիսի չեն համապատասխանում մեր պայ-

մաններին, այս ձեռնարկութունները կառուցումն ու սարքավորումը հախաղանց թանգ կնատի, վորը մեր ուժերից բարձր է: Բացի դրանից, լվալն ու հարթու- կելն այստեղ ել բավական թանգ կնատի շնորհիվ այն բանի, վոր նրանցում պետք է աշխատեն բարձրորակ մարդիկ, վորոնց վարձատրելը շատ թանգ կնատի ձեռ- նարկության վրա:

Արևմտյան Յիվրոպայի փորձն և կենտրանակ- ցիայի հաշիվները ցույց են տվել, վոր համեմատաբար ավելի ռացիոնալ, եժան ու մեր պայմաններին ավելի համապատասխանող ձեռնարկության տիպը կիսամե- մեքենայացված լվացքատունն է, վորտեղ ինքը տան- տիրուհին կամ բանվորուհին ցած վճարով և աշխա- տանքի ու ժամանակի մինիմալ կորուստով, կարող է լվալ իր շորերը:

Սառցիկ Ղեկավարվելով այս բոլոր նկատառումնե-
բայերը րով, կենտրանակցիան վճույց, իբրև փորձ,
լվացի գոր- կազմակերպել հատկապես այդ տիպի առա-
ծը կազմա- ջին կոտակերատիվ լվացքատունը իվանովո-
կերպիսի վոզնեսենսկում: Իվանովո - վոզնեսենսկի
տապալի- ընտրվեց, վորովհետև նա մանածադործա-
գում րանային շրջան է, մեծ թվով բանվորու-
հիներով, վորոնց համար նման տիպի ձեռնարկություն-
ները բացառիկ լուրջ նշանակություն ունեն:

Բացի այդ, իվանովո-վոզնեսենսկում այդ ձեռ- նարկության համար կան, զուտ տեխնիկական տեսա- տից, բարենաջող պայմաններ:

Բանն այն է, վոր մոտ ժամանակներումս այն- տեղ կառուցվել եր կոմունալ բաղնիք, վորի առաջին հարկը նշանակված է հատկապես լվացքատան համար:

Այնտեղ արդեն շինված ելին վորոշ մասեր, ինչպես տաք ու սառը ջրի, գոլորշու անցքեր, խողովակներ: Հետևա- պես կոտակերատիվի միջոցներով պետք եր գնել միայն մեքենաներ ու այլ սարքավորումներ, այս բոլորը սար- քել, տեղավորել ու գործի գնել լվացքատանը: Դժբախ- տաբար, իվանովո-վոզնեսենսկու լվացքատան գործը խիստ ձգձգվեց: Արտասահմանից պատվիրված մեքե- նաները չերկար ժամանակ չստացվեցին, մեզ մոտ արը- ված պատվերները նույնպես ինչվոր ուշացան, բայց այժմ գործն արդեն վերջանալու վրա յի: Սակայն, առանց սպասելու իվանովո լվացքատան ավարտելուն, առանց սպասելու իվանովո լվացքատան ավարտելուն, այժմ մի շարք կաղմակերպութուններ և արդեն ձեռ- առած մի շարք կաղմակերպութուններ և արդեն ձեռ- նարկել են նույն գործին: Այսպես կառուցվում են կամ կառուցման նախապատրաստությունն պրոցեսում են ինը լվացքատուն՝ կովրովում, Գուս-Սրիստալում, Տվե- լում, Մոսկվայում, կոստրոմայում, իժևակում, Սվերդ- ևովսկում և այլ տեղերում:

Ինչպես է
աշխատել
իվանովո-
վոզնե-
սենսկու
լվացի-
սունը

Նկատի առնելով գործի նորությունը նկատի առնելով այն մեծ հետաքրքրու- թյունը, վոր ներկայացնում ենա, ավելորդ չի լինի մանրամասն նկարագրել այստեղ, թե մոտավորապես ինչպես է կատարվելու ամբողջ աշխատանքն այդ նոր կառուցվող առաջին կոտակերատիվ լվացքատաներում:

Մանրամասն մշակված նախագծերի համաձայն, գործը պիտի կատարվի մոտավորապես հետևյալ կեր- պով—Իվանովո-վոզնեսենսկու լվացքատան ամբողջ շին- քը, բոլոր մուտքերն ու չիլքերը միանգամայն առանձ- նացված են բաղնիքից և նրա հետ միջ մի հարաբե- րություն չունին:

Լվանքատուն կից կա մի առանձին, մեկուսացված մեծ ու լուսավոր սենյակ, հատուկ սարքավորումով, վորտեղ տանտիրուհին կամ բանվորուհին կարող է թողնել իր մանկան այն 2-3 ժամ, յերբ ինքը զբաղված կլինի իր լվացքով։ Սենյակը հարմարեցված է 15—20 մանկան համար։ Լուսավորման հետ կապած պայմանագրի համաձայն, այդ իր տեսակի առանձնահատուկ մսուրներին ամրացված կլինեն առանձին մալ՝ դիվ, վոր հակեն ու խնամեն մանուկներին։

Բանվորուհին, իր մանկանը թողնելով այդ մսուրում, առանձին մուտքով, վոր կապ չունի լվացքատուն հետ, սպիտակեղենը վերցրած, մտնում է լվացքատան նախաօնյակը։ Այդտեղ լաբիրինթի նման, դասավորված են մեծ քանակությամբ համարակալված փոքրիկ պահարաններ։ Այդ պահարաններից մեկում բանվորուհին թողնում է վերնագրեկտը ու կողպելով, բանալին վերցնում է։

Այդ նախասենյակից բանվորուհին ընկնում է ջոկելու բաժանմունքը, վորտեղ առանձին սեղանի վրա նա ջոկում է իր լվացքը՝ գունավոր կտորներ առանձին, փոքրերը՝ առանձին և այլն։

Այնուհետև նա իր ջոկած լվացքը ձեռքին անցնում է մի այլ սենյակ, վորտեղ կշռում են լվացքը, վերցնում վճարն ու բանվորուհին ստանալով մի համար, մտնում է արդեն լվացքի դահլիճը։

Ի վաճառվում յերկու այգալիսի դահլիճ կա։ Դրանցից յուրաքանչյուրի մեջ պիտի տեղավորվի վեց լվացքի մեքենա, վեցական այսպես կոչված մզիչներ (ցենտրֆուգ) գործիքներ և բացի դրանցից 18-ական լվացքի տաշտեր։

Լվածքի ամեն մի մեքենա ունի յերեք ինքնուրույն, յարեց անջատ սեկցիա (բաժանմունքներ)։ Այսպիսով միաժամանակ կարող են լվանալ 36 հոգի բոլորոնք նա չխանդարելով իրար, ու առանց իրերը խառնելու։ Առաջին դահլիճում տեղավորված լվացքի մեքենաների յուրաքանչյուր սեկցիան տանում է մոտավորապես 10 լի. լվացք, իսկ յերկրորդում՝ 16 կլորգրամ։

Ամեն մի դահլիճում սպասարկում են յերկուական յուր մեքենաները և, յերկրորդ, տալիս են բանվորուհիներին բոլոր կարևոր ցուցումները։

Այսպիսով, ընկնելով լվացքի դահլիճը, բանվորուհին հրահանգչի ցուցմունքով իր լվացքը դարձնելով ամապատասխան սեկցիայում, ինքը հեռանում է։ Յերեք սեկցիան ել լցրած են լինում, հրահանգիչը գործի յե դնում մեքենան։ Սկզբում նրա մեջ թրջվում է լվացքը, հետո լվացվում, յեռացվում, և վերջապես ուղղվում ու լեղակվում։ Այն բոլորը կատարվում է մեքենայի միջոցով, առանց բանվորուհու վորևե մասնակցության։ Մեքենայի մեջ ջրին խառնում են լվացքի յուր յուր կարևոր նյութերը, վորոնք առանձին ամանի մեջ պատրաստվում են հենց նույն տեղը։ Այդ նյութերն են՝ 1 ֆունտ սապոն $\frac{1}{2}$ ֆունտ սոդա 1 փուլթի են՝ 1 ֆունտ սապոն և նյութի խառնուրդ այլ լվացքի համար։ Վորևե այլ նյութի խառնուրդ չի տակացնելու համար, ինչպես որինակ կիր և այլն, չի թուլատրվում։ Հենց այստեղ պիտի անկուն վոր լվացիչ թմբուկի մեջ չկա վոչ մի սուր անկուն մաս կամ խոզանակ, վորի շնոհիվ և լվացքի շորերը փխնդամայն ազատ են փշանալուց։ Յեթե մեքենայի մեջ դրվում են գունավոր շորեր, վորոնք կարող են

Այսպէս, առանց տուն—դուռ կեդոտակելու, առանց
լերեխալին անխնամ, անտեր թողնելու, և առանց
առանձին ծանր աշխատանք կրելու՝ թեթե վճարով (մոտ
75 կ. փութը) բանվորունին չերեք ժամվա ընթացքը
ազատվում է այդ չափազանց անախորժ աշխատանքից:

Այս նկարագրութեանը մնում է ավելացնել այն
վոր վացքատանը դրվելու չեն չորս հատ ել միծ տա-
տեր, խոշոր շորերը վանալու համար, ինչպես՝ վեր-
մախներ, վերնաշորեր և այլն և բացի դրանից նախա-
տեսվում է սարքավորել հատուկ մեքենա առանձնա-
պես կեդոտու իրերը, ինչպես՝ արահագուստն ու հա-
տուկ հագուստը և այլն վանալու համար:

Վացքարանի ամբողջ շենքը հրաշալի կերպով
պիտի ողակութվի. այնպէս, վոր թե գոլորշին ու հոտը
դուրս քաշի, թե իջնցնի վացքատան տաքութեան
աստիճանը: Հետեապես այն մի քանի ժամը, վոր հար-
կադրված են անցկացնել վացքատանը, կանցնի գրե-
թե նորմալ պայմաններում, առանց բացասական ազ-
դեցութիւն ունենալու հաճախորդների առողջութեան
վրայ:

Այսպէս և արդեն ավարտվող իվանովո-Վոյնի-
սենսկու առաջին կոոպերատիվ վացքատունը, այդպիսի
կլիննն մոտավորապես և կառուցվող մյուս վացքա-
տները:

Հատկապես հենց այս տիպն էլ պետք է համա-
րել ամենից հարմարավորը մեր պայմաններում և մեզ
համար ամենամատչելին իր արժեքով:

Կազմակերպելով այդպիսի վացքատուն, չպետք
է վախենալ, թե նա կմնա առանց բոնի սփորման:

նց միայն կոոպերատիվի ճաշարանների աշխատա-
ւորների ու խանութներում վաճառողների հատուկ
ագուստը և ճաշարանների ու խոհանոցի սպիտակի-
ներ և այլ շորերը կարող են արդեն մասա՛ր բեռնա-
նրել վացքատունը:

Այս լուրջ գործին պիտի կաշեն շատ ու շատ
անվորական կոոպերատիվներ:

Բավարար միջոցների բացակայութեան դեպքում
հարկելի յե միանալ բնակարա-
նայէ նպատակի համար կարելի է, տեղական կոմունալ տըն-
ային կոոպերացիայի հետ, և այլն: Բաց և այնպէս, ինչպէս
տեսութիւնների հետ և այլն: Բաց և այլն: Բաց և այլն:

Վերադառնալով դարձալ արհես-
տանց կարեւոր գործը պետք է առաջ տանել:

Արհեստանոցներ տանոցների հարցին, անհրաժեշտ է
նշել, վոր յիթե նոր շորեր կարելու ու ձեւափոխելու
արհեստանոցներ արդեն տեղ-տեղ կան, ապա կարկա-
տելու ու վերանորոգելու արհեստանոցները դեռ շատ
քիչ են. իսկ շորերի ու վոտնամանների կարկատելն
անհազին նշանակութիւն ունի վոչ միայն կենցաղի տե-
սակետից, այլ և բանվորի գրպանի տեսակետից: Մենք
հաճախ ենք նետում այնպիսի իրեր, առանձնապես
վոտնամաններ, վոր համապատասխան պայմաններում
կարելի չե կարկատել և հազնել դեռ չերկար ժամա-
նակ:

Պետք է ասել, վոր արտասահմանում իրերի հետ
այնպէս անփութ չեն վարվում, ինչպէս մեզ մոտ:

Կարկատելն այնտեղ ավելի չե, քան մեզ մոտ:
Մոտ ժամանակներս միայն Մոսկվայում ու մի-
շարք ուրիշ քաղաքներում արհկոպերացիայի հետ մի-

տախն սկսեցին բանալ վտանամաններ կարկատելու ար-
հեստանոցներ: Ամեն մի փայտեր կարող ե իր կո-
շիկները բերել իրեն մոտիկ կոոպերատիվի կոշիկ-
խանութը, հանձնել և ցույց տալ կարկատելու տեղն
ու բնույթը: Խանութն այդ կոշիկները կուղարկի ար-
հեստանոց, վորտեղից վորոշյալ ժամկետին արդեն
կարկատված կվերադարձվին նորից խանութը:

Այն տեղերում, վորտեղ կան այդպիսի արհես-
տանոցներ, պետք ե ասել, վոր կարկատում են վո-
այնքան վատ և եժան: Սակայն կոշիկները տիրոջը
հասցնելը դեռևս չի կանոնավորված ու 1—2 որվա
փոխարեն պահում են մի շաբաթ, յերեսմի ել ավելի,
վոր արդեն թուլլատրելի չե:

Պետք ե հուսալ, վոր այդ թերությունը կվերաց-
վի, ու այդ լավ ձևափոխությունը կարդարացնի իր
վրա որված հույսերը:

Սակայն, չեթե այդպիսի բան կարելի յե անել
վտանամանների վերաբերմամբ, ինչո՞ւ նույնը չի կա-
րելի անել և գուլպաները լցնելու, շապիկներ ու վեր-
նագրեւոտները կարկատելու վերաբերմամբ: Չե՞ վոր
այդ դեպքում անագին աշխատանք ու ժամանակ խնա-
յած կլինենք:

Այս նպատակի համար կոոպերատիվները կարող
եյին ոգտագործել գործազուրկների կուկտիվներին:

Բայց նոր շոր կարելն ել, հենց թեկուզ այն կը-
տորից, վոր ստանում ենք կոոպերատիվում, այն կը-
հեշտ չե, վոր միաժամանակ համ եժան լինի, համ շուտ:
Տնայնագործ-գերձակը վերցնում ե թանգ, այնքան,
վոր հաճախ բանվորակն ընտանիքի ուժից բարձր
ե: Բանվորական ընտանիքին պետք ե ոգնել և այս
ասպարիզում:

Փորձը ցույց ե տվել, վոր ախտեղ, վորտեղ կան
լի արհեստանոցներ, գործը լավ դնելու դեպքում,
այնք միանգամայն արդարացում են իրենց:
Յեվ այս գործը կոոպերատիվը պետք ե այժմ և
ուժեղ կերպով զարգացնի:

ՀԱՆԳՆՈՑ ՅԵՎ ԿԵՆՅԱԼ

Մինչև այժմ մենք խոսում եյինք կենցաղային
և ձեռնարկությունների մասին, վորոնք այս կամ այն
փով գտել են իրենց արտադրումը կոոպերատիվ
խառանքի պրակտիկայում: Սակայն այդ ձեռնար-
կությունը բանվորական ընտանիքի կենցաղային սպա-
րկումը չերբեք չի սպառվում, կոոպերատիվի հասա-
կական մյուս կազմակերպությունների աջակցու-
թյամբ ավելի հեռու պիտի գնա: Մեզ միանգամայն
հովիճելի յե թվում, վոր մի այնպիսի ասպարիզում,
նախկին կուլտուրական հանդիսուր, վորը մեծ դեր ե
խաղում կենցաղի վերակառուցման ասպարիզում, կո-
ոպերացիան ամենակենդանի մասնակցությունը պիտի
հանա: Այս տեսակետից զգալի դեր կաբող են խաղալ
պետք ե խաղան դեռ միայն մի քանի հիմնարկու-
թյունների կողմից կազմակերպված «կուլտուրական
թեյառները»: Յեթե գործը զբվի այնպես, ինչպես
պետք ե, չեթե հիբավի այդ թեյառները լինեն իսկա-
րկան կուլտուրական—մաքուր, նարդի, ոսպի, բով հ-
լեր, ժուռնալներ, շախմատ, որկեսներ (առտն-
դակալից ու լավ նրապարտական լեռվից) —
ին համարձեք, կենդանի լրագիր, որկեսներ և այլն) —
այդ թեյառները կարող եյին բանվորների զգալի մա-

սին հեռացնել գարեջրատներէր, գինեւոններէր, հարբեցողութիւններէր և այլն: Այդ թեյաւոնները հրապարակաւ լինեն բանվորի համար, նրանք պետք և նոյն իսկ ընտանեկան բնութիւնը կրեն: Յեւ աղքատի իսկ պէս կուտուրական թեյաւոններ ըստական ճշտութեամբ վորված ցանցը, կարող եր հիւրավի գգաւտ ու առողջ կենցաղի տարածողը հանդիսանալ:

Բացի այս, մեր կենցաղային աշխատանքը (բացի հասարակական անդիւր, դեռևս ուղղված է գլխաւորապէս կանանց ու մանուկներին բաւարարելու կողմը: Զի կարելի մտնալ և չերկատաստրութեանը վերջին տարիներս, որինակ. ֆիզկուլտուրան ու սպորտը հակադէպ չափով զարգացան: Իսկ կոոպերացիան ինչ-Վոր մի կողմ է քաշված այս գործից: Մինչդէռ բանվորական կոոպերացիաները կարող եյին մասնակցել սպորտային հրապարակներէ կազմակերպմանը նրանց սարքավորմանը, նրանց ինվենտար մատակարարելուն, և այլն: կոոպերացիան պետք է դիմի ալիսի պիսի ձեռնարկումներ, ինչպէս՝ արտաքաղաքային եկակութիւններ, զբոսանքներ, մասսայական հանդիսներ կազմակերպումներ և այլն: Մենք չենք խոստում ալիս կիներ, ռադիոյի մասին, վորը նույնպէս, անշուշտ, պետք է համարել դեպի կուտուրական, առողջ սոցիալիստական կենցաղ տանող միջոցներ:

Վնչ պակաս լուրջ է պիտներական ճամբարներէն սպասարկելու ասպարեղը: Պիտներական շարժումներ ընդհանրապէս և նրանց ամառային ճամբարները (լազեր) մասնավորապէս՝ ամենաուրախալի, թերևս ամենապայծառ յերևութիւններէ մեկն է մեր նոր կյանքում: Պետք է մեծ ուշադրութիւն դարձնել մեր պիտ-

ներէնէր սպասարկման վրա, պետք է պիտներներին շրջապատել սիրով ու հեղաճութեամբ, լավ հիշելով՝ վոր հանձինս նրանց, մենք ունենք այն սերունդը, վոր պիտի ապրի արդին միանգամայն նոր կյանքով:

Կարճ ասած, բանվորական կոոպերացիան խոր արժաններ պիտի դցի բանվորական ընտանիքի կենցաղի ամեն կողմը, ոգնելով կառուցելու և ստեղծելու այն միանգամայն նոր ձևով:

ՈՐՈՇԵՐԱՆՍԵՆԿԱՆ ԲՈՂԱՔՆԵՐՆ ՈՒ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՆ

Մեր չերկրի արտադրական ուժերի աճման հետ միասին աճում են և մեր արդունարեւական կենտրոնները: Հին քաղաքները, վորոնք քաղաք են՝ սոսկ միայն վորպէս առևտրական ու վարչական կենտրոններ, նահանգների ու գավառների քաղաքները՝ վորոնք տխուր են, կեղտոտ, անառողջ, իրենց շուկավերով, յիկեղեցիներով, գինեւոններով, գարեջրատներով, յիկեղեցիներով, գինեւոններով, մեռնեն: Պիտի ըով և այլն՝ աստիճանաբար պիտի մեռնեն քաղաքներն ու քաղաքիկները իրենց զգլիկ մանր բուրժուական՝ անհատական կենցաղով, իրենց առանձնոցներով, «մեզոնիսով» տնակներով: Դրանց փոխաւորագույններով ու գեղձանիկներով: Դրանց փոխաւորեն մենք պիտի ստեղծենք միանգամայն նոր, սոցիալական բնակավայրեր, վորտեղ աշխատանքը, հանգիստը, սպորտական կարիքների բաւարարումը, յերկաւների դաստիարակութիւնը և այլն պետք է կատարելապէս հանրայնացված լինեն: Մենք պետք է ստեղծենք նոր քաղաքներ,՝ առողջ, իսկապէս կուտուրական, սոցիալիստական *):

*) Այս հարցով ամէլի մանրամասն հետաքրքրվողին կ'մատ-

Սակայն, չեթե գոյութիւն ունեցող քաղաքները վերակառուցման պրոցեսը բավական չերկար ե, ապա նոր քաղաքներն արդեն սկսել են բուսնել: Այդպիսի քաղաքներ մոտիկ ապագայում պիտի ստեղծվեն Մագնիստրոյում (Ուրալ), Մոսկիւնգրադում Տրակտորըստմոտ, Դենպրստրոյում, Նեսվեդալում և այլն:

Միանգամայն ակներև ե, վոր այդ նոր, ներկայիս միայն ստեղծվող քաղաքները վոչնչով չպիտի հիշեցնեն և չեն հիշեցնի մեր հին քաղաքները: Ակսած քաղաքի հատակագծից, փողոցների դասավորումից, ճանապարհներից, աղբիներից, ծառուղիներից, հրապարակներից ու վերջացրած նրա ճարտարադիտական ձևերով. սկսած բնակարանների կադմությունից ու նրա սարքավորումից և վերջացրած մատակարարման ու սննդի հարցերով, սկսած մսուրներից ու վերջացրած դպրոցներով — ամեն ինչ, ամեն ինչ որանց մեջ կառուցված պիտի լինի այնպես, ինչպիսի այդ պահանջում ե անմիջական սոցիալիստական շինարարութեան նոր շրջանը: Պարզ ու հասկանալի չե, վոր յերբ խոսքը վերաբերում ե կենցաղի լիակատար հանրայնացման, կոոպերացիայի դերն այստեղ ստանում ե առաջնակարգ նշանակութիւն: Ինչ, պետք ե ստեղծել այդպիսի քաղաքներում սովորական խանութներ, ճաշարաններ և այլն, թե՛ ինչ վոր նոր բան, վոր համապատասխանի նոր քաղաքի ընդհանուր փողուն: Ըստ յե-

նանշեք ե Մ. Սաբուլիչի հրաշալի աշխատութիւնը՝ «Քաղաքի պրոբլեմը» (Проблема города): „Плановое Хозяйство“ ժուռնալ № 7, հուլիս 1929 թ. Աշխատութիւնը լույս ե տեսել և առանձին բրոշյուրով:

րեութիւն խանութը, առանձնապես մթերալին խանութը, տեղ պիտի չունենա քաղաքում: Ահագին գործարան — խոհանոցները, բաշխիչ բաղաները, անձնական սպառման ապրանքներով սպառողին տանը սպասարկելու լայն պրակտիկան և այլն, ահա շատ ընդհանուր ու կոպիտ գծերով այն ձևերը, վորոնք պետք են այնտեղ: Մսուրներ, մանկապարտեզներ, սշտիներ, դպրոցական սնունդ, սնունդ բանվորներին արտադրութեան վայրում, — ահա այն հարցերը, վորոնց լուծման վրա ալժամ իսկ պետք ե աշխատենք, վորպեսզի չեմ չմնաք կլանքից, վորպեսզի քարշ չդանք նրա պոչից: Հարկավ միայն կոոպերացիան չե, վոր կարող ե և պետք ե մտածի այս հարցերի մասին: Միայն նրա ուժից ել վեր ե, և՛ չի յել կարող բոլորը կատարել: Սակայն, հիշել, դիտենալ այս խնդիրները մասին, վորոնք անհրաժեշտորեն պիտի լուծվեն, չեթե վոչ այսօր — ապա վաղը, — չափազանց անհրաժեշտ ե:

ԿՈՊՈՒԵՐԱՏԻՎ ԽԱՆՈՒԹՆ ՈՒ ԿԵՆՑԱԼԸ

Վերեւում թված խնդիրները, սակայն, չպիտի անուղադրութեան մատնեն և այսօրվա պահանջներն առույտ աշխատանքի սովորական պայմաններում: Մեր սովորական առևտրական աշխատանքը, կամ ավելի ճիշտ բաշխման աշխատանքը, նույնպես պետք ե կապել կենցաղի հարցերի հետ:

Վերցնենք առևտրի ժամերը խանութների մասին: Այս հարցը այնքան լուրջ ե, վոր բաղմիցս առանձին քննութեան ե յենթարկվել կենտրոնակցիայի, կենտմութեան ու պետական մարմինների կողմից: Աշխատանքի և Պաշտպանութեան

հորհրդի 1929 թվի 11/IX վորոշման և կենսամիության
ուսցմիւնիմումի մեջ ևս այս հարցը վերջին տեղը չի
բռնում:

Մինչև այժմ, չնայած համապատասխան դիրքեկ-
տիվներին, խանութների աշխատանքի ժամերը միշտ
չեն համապատասխանում բանվորների իրական կա-
րիքներին: Այսպես, առավոտը վաղ, յերբ բանվորներն
ու բանվորուհիները գնում են աշխատանքի, և բան-
վորուհին պիտի գնի ամբողջ ուղիւն համար իրեն պի-
տանի մթերքները, կամ բանվորներից մեկն ուզում է
գնել նախաճաշ կամ ծխախոտ և այլն, — խանութները
մեծ մասամբ փակ են լինում: Նույնպես, յերբ բան-
վորները վերադառնում են աշխատանքից, մի շաբաթ խա-
նութներ, վորոնք առևտուր են անում մի հերթով, և
առանձնապես այն խանութները, վորոնք ծախում են
լայն գործածության ապրանքներ, արդեն փակվում են:
Յեւ յերբ բանվորը աշխատավարձ ստացած որն ուզե-
նա շտապ մի բան գնել, նա հնարավորութուն չունի
միշտ կատարելու այդ: Այս աննորմալ դրությունը վե-
րացնելու համար, վոր առանձնապես զգալի յի անընդ-
հատ արտադրության ժամանակ, առաջմերկվեցին մի
շաբաթ միջոցներ՝ անընդհատ առևտրի շաբաթ, ճաշի հա-
մար ընդհատվող ժամանակամիջոցի չերկաբում, այդ
հաշվին ավելացնելով առևտրի չերկեղյան ժամերը, առա-
վոտներն ավելի վաղ բանալ և հետևապես փակել մի
քանի հատուկ՝ մսի, կաթի և այլն մթերքների խա-
նութներ, փոխելով մի շաբաթ խանութների աշխատանքը
մեկ ու կես և չերկու հերթի: Չնայելով այս ցուցում-
ներին, կրկնում ենք, այս հիվանդությունը գոյություն
ունի դեռ մի քանի շրջաններում:

Արանից հետո դալիս և ցանցի հարցը: Մինչև հե-
ղափոխությունը վաճառականները սովորություն ունե-
լին իրենց խանութները շինել վորքան կաբելի յի կենտ-
րոնին մոտ, մտածելով, վոր չեթե բանվորին բան պիտք
լինի, միևնույն և, նա կգա, իսկ ունեւոր մարդկանց
պիտք և ավելի լավ սպասարկել, ասենք՝ կենտրոնի
պատահական գնորդին ել չպիտք է ձեռքից բաց թողնել:

Այս չարչիական ձեւ ժառանգաբար անցել է և
մեզ, և մի շաբաթ քաղաքներում մենք տեսնում ենք, վոր
քաղաքի կենտրոնում խանութների ցանցը չափազանց
խիտ է (Յերբեմն ավելի խիտ քան պիտք է), մինչդեռ
քաղաքի ծալքամասերում շատ քիչ են խանութները
ճիշտ և, այս վաճառականական ձեւը շարունակում են
իրենց կամքից անկախ՝ ծալքամասերում ուղղակի ան-
հընարին և դանել խանութի համար հարմարավոր չենք:
Բայց ինչ էլ վոր լինի, այս բանը հաճախ դժվար դրու-
թյան մեջ է դնում բանվորական ընտանիքին: Պիտք
է չերբեմն մի չնչին բան, — քարշ պիտի գաս անպիկն
ուարածություն, մինչև հասնես կոոպերատիվի խանու-
թը: Այս դրությունն անհանդուրժելի չէ:

Այս պատճառով ել ներկայումս չափազանց սուր
կիւրաբանք է ընդունել կոոպերատիվի ցանցի առա-
ջիկա ընդարձակման հարցը: Բայց, վորովհետեւ խա-
նութի համար շենքեր աշխուսմանայնիվ դեռ չկան, իսկ
նոր շինարարության տեմպը դեռ բավարար չէ, ուստի
այժմ ժամանակավորապես պիտք է բազմացնել վրան-
ներն ու արկղները, վորպիսով առևտրի գոնե ցանցը
մոտեցնենք սպառողին ու ազատենք խանութները հեր-
թերից ու հրնդոցից:

Գրքիկ ա-
ռելսուր

Արկղների հետ միաժամանակ ներկայում
գործնականապես շատ կազմակերպություն-
ներում լուծվում են արդեն և շրջիկ առևտրի
հարցը: Մասնավորապես Մոսկվայի Սպառ. Ընկ. շատ
հաջող կերպով կատարեց բանջարեղենի շրջիկ առևտրի
փորձը: Բանջարեղենով բարձած սալը ուղղվում է նա-
խապես վորոշված մի շրջան, կանգնում է այնտեղ մի
վորոշ տեղ ու սկսում առևտուրը: Այդպիսի սալեր այժմ
ցրված են ամբողջ Մոսկվայի մեջ: Սպառողներն միան-
գամայն զոհ են այս հաջող փորձից:

Գրեթե բոլոր կոոպերատիվները Մոսկվայում բա-
վական լայն կերպով զարգացրել են մրգերի և բան-
ջարեղենների թափախով (տաշտեր) առևտուրը: Այս
փորձը նույնպես հաջող արդյունքներ է տալիս: Բոլոր
խոշոր քաղաքներում լայն կերպով տարածված են սալ-
թի շրջիկ առևտուրը, ինչպես և մանր-մունր ապրանք-
ների վաճառումը ձեռքի սալերից և այլն:

Սակայն այս գործը ավելի ևս պետք է զարգացնել:
Թեև հերթերը խանութներում այժմ զգա-
լի չափով կրճատվել են, սակայն վորոշ գեղա-
քերում, այժմ էլ մի մեծ չարիք են, վորի դեմ պետք
է կռիվել բոլոր միջոցներով, Հերթերի գոյանալուն նպաս-
տում է վոչ միայն վորոշ ապրանքների պակասությունը,
այլ և ցանցի գերաբեռնավորումը: Սրանից տու-
ժում է սպառողների սպասարկման վորակը: Ահա մի
քանի թվեր, վորոնք ստացվել են Մոսկվայի կոոպե-
րացիայի խանութներում կատարված հատուկ քննու-
թյան հետևանքով:

Գնորդը, զգալի հերթերի ժամանակ, խանութում
մնալու վրա վատնում է մինչև 50 րոպե, չնայելով, վոր

կրամարկը մի րոպեյում բաց է թողնում հինգ հոգու,
իսկ վաճառողը ամեն մի գնորդի վրա վատնում է 1 — 3
րոպե, նայած՝ թե քանի կտոր է գնում հաճախորդը:

Վաճառողի կողմից էլ ինչ ուշադիր վերաբեր-
մունքի, խորհրդատվություն, ոգնություն և այլ բա-
ների մասին կարող է խոսք լինել աշխատանքի ալս-
պիսի տեմպի ժամանակ:

Այս դրությունը կարելի չէ բարելավել զանազան
յեղանակներով, վոր առաջարկել են Կենտմիություն ու
Կենտրոնականից իրենց առաջարկում, սկսած ապրանք-
ների նախորդ կռուրաց և վերջացնելով ապրանքը
տուն ուղարկելով:

Ապրանքը

սուգ ուղար-

կելը

ասել: Այս ձևի սպասարկումը իսկապես մի
իդեալական միջոց է, վոչ մի նեղություն,
վոչ մի հոգս, վոչ մի չարչարանք հերթի-
րում և վոչ մի խոնում ու իրարանցում:

Այդ պատճառով էլ ապրանքը տուն ուղարկելու-
սիստեմը, վորքան կարելի չէ՝ լայն կերպով պետք է
կիրառել, վորոշ փորձ այդ ասպարիզում արդեն ունենք:
Մասնավորապես Դնեպրոպետրովսկի և Տփլիսի Կ. Բ.
կոոպերատիվները հրաշալի կերպով իրենց մոտ կազ-
մակերպել են կաթը տները բաժանելու գործը:

Դնեպրոպետրովսկը, գործադրկություն դեմ կովող
կոմիտեյի միջոցով այդ նպատակով գործադրկներին
կազմակերպել է մի հատուկ արտել: Կաթն իրենց տնե-
րում կարող են ստանալ միայն փաշտերից, նախո-
րում կարող են ստանալ միայն փաշտերից, նախո-
րոք ցուցակագրվելով խանութում: Տուն տանելու հա-
մար վերցնում են լիտրին մի կոպեկ: Սպառողներն,
մար վերցնում են լիտրին մի կոպեկ: Սպառողներն,
մար վերցնում են լիտրին մի կոպեկ: Սպառողներն,
մար վերցնում են լիտրին մի կոպեկ: Սպառողներն,

դեմ ու գործն աշխարհն ընդարձակվում է, վոր 10—12 հոգուց բաղկացած արտելը մեծացել, ներկայումս դարձել է 150 մարդ:

Վաղորտ Սանուկթներին բեռնավորումը թիթեացնե-
պոսվերնե լուև սպառողներին հարմարություն տալու համար, անշուշտ մեծ ծավալում պիտի ստանան աշխատելու կոչված վաղորտը պատվերները: Ինչի՞ չին հանգում դրանք: Սպառողը կարող է մտնել խանութ, հանձնել աշխատող ի, են կարևոր ապրանքների ցուցակն ու իր զամբյուղը, վճարել ապրանքի գինը և նշանակված ժամին գալ, ստանալու իր ապրանքը: Այն չեղանակը հնարավորություն կտա վաճառողին հանգիստ պայմաններում և՛ կշռել ապրանքը, և՛ փաթաթել ու դարձել զամբյուղի մեջ, և՛ միաժամանակ կազատվի աշխարհի ջրաշնացած աշխատելուց, իսկ գնորդին կազատի ժամանակի աշխատելուց և ապարդյուն վատնումից, վորը նկատելի չէ ներկայում:

Կարեւոր Վերջինը — ապրանքների տեսակների
ապրանք հարցն է: Առաջին գլխում մենք տեսանք,
սալ սպա- թե ինչպես հաճախ բանվորական ընտա-
ռողին նիքի կարիքներն ու բանվորական կոոպե-
րատիվի ապրանքներն իրենց տեսակներով չեն համապատասխանում իրար: Միշտ ապրանքների վերաբերմամբ մենք փորձեցինք բացատրել այս չերեւոյթը կոոպերացիայից անկախ պատճառներով: Սակայն կան միշտ աշխատող ապրանքներ, վոր կոոպերացիան ուղղակի չի ծախում կամ ծախում է շատ քիչ քանակութեամբ:

Վերջինը կահ-կարասիքը: Բանվորների նյութա-
կան վիճակի բարելավմանը զուգընթաց աճում է և

նրանց պահանջը կենցաղի վորոշ հարմարություններին վերաբերմամբ: Վերջին ժամանակները բանվորներն զգալի չափով ավելացրել են կահ-կարասիների, սենյակի զարդարանքի և այլ զանազան տնտեսական իրերի գնումները: Սակայն կոոպերացիան մինչև վերջին ժամանակները այդ պահանջները բավարարում է դեռ շատ թերի կերպով: Մինչդեռ այդ կարևոր դժբախտ թերի կերպով տարածվում է և ռադիոն, այժմ անախտ կերպով տարածվում է նրա զանազան հարկավոր են ռադիո-ընդունիչներ ու նրա զանազան մասերը, հարկավոր է սպորտ-ինվենտար, չերաժշտական գործիքներ, խաղալիքներ, գրքեր և այլն:

Այս բոլոր բաներով կոոպերացիան անպայման պիտի պարագի: Այդպիսի ապրանքների պահանջի աճումը վկայում է կուլտուրական պահանջների աճման մասին: Կարող է արդյոք կոոպերացիան հեռու մնալ բանվորական մասսաների կուլտուրական պահանջները բավարարելուց: Ընդհակառակը, կոոպերացիան իր փոխադարձությամբ պահանջները բավարարելու համար պետք է չափերի պահանջները բավարարելու համար պետք է այդ պահանջ-գործի կազմակերպչորեն: Նա պետք է այդ պահանջները դնի ուղիղ հունի մեջ և հենց դրանով հեռացնի, վատրել վատ ու ֆաստակար պահանջները, ինչպես՝ ողու, գլխու, գարեջրի և այլ պահանջներ:

Կոոպերատիվի լավ կազմակերպված աշխատանքը, վորն աշխուրջ կհետևի մասսաների առողջ պահանջ-ներին ու տրամադրություններին և կկարողանա բավարարել այդ պահանջները, նույնպես մի շատ լուրջ ճակատ է բանվորական ընտանիքի կենցաղի վերականգնման համար մղվող կովի առաքարի դուռ:

ԿԵՆՑԱՂԱՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ

Մինչև այժմ մենք խոսեցինք այն մասին, թե ինչու կոոպերացիան պիտի կենցաղային աշխատանք կատարի, ինչ նվաճումներ և արել կոոպերացիան այդ ասպարիզում և ինչ ասպարեզներում նա պիտի շարունակի նոր աշխատանքը և ուժեղացնի:

Ինչպես մենք տեսանք աշխատանքը շատ կա: Կան առանձին բաժիններ, վորտեղ աշխատանքը դեռ բոլորովին չի սկսված: Յեւ պատեղ շատ բնականորեն հարց և ծագում՝ իսկ ինչ միջոցներով պետք եկատարել այդ աշխատանքը: Վորտեղից պետք և ճարել այդ միջոցները:

Այս հարցին ճիշտ պատասխանելու համար անհրաժեշտ և տեսնել թե ինչ դրու-
թյան մեջ եր միջոցների վերաբերյալ հարցը
մինչև այժմ, վորպեսզի անցյալի հիման վրա
նշենք ապագայի ուղիղ քայլերը:

Պետք և ստիչ վոր կենցաղային, ինչպես և առ-
հասարակ կուլտ-կրթական աշխատանքի նյութական
միջոցները առհասարակ բարենաշու դրույթյան մեջ չե-
լին: Յեւ հարցն այն չէ, վոր միջոցներ քիչ են յեղել,
(չի կարելի, իհարկե, տակ, վոր նրանք շատ են չեղել),
այլ այն, վոր այդտեղ գոյութիւն ունի շատ մեծ «տա-
րահարութիւն»՝ ամեն մեկն իր հասկացածի համաձայն
և վարվում:

Ահա որինակներ: Որինակները թե հին են, սա-
կայն ներկայում ել դրանք քիչ չեն, յեթե փորփորող
լինի: Ամբողջ բանվորական կոոպերացիայի 1926-27 թվի

յեկամուտներից փայտերերի կուլտ-կենցաղային կա-
րիքների համար հատկացված և չեղել մոտ մի միլիոն
ռուբլի: Ընդհանրապես՝ դուժարը բավական սեծ հա-
կայն տարբեր ռաշոններում հատկացումները կատար-
վել են տարբեր կերպով: Այսպես Իվանովո-Վոդնան-
սկում, վորտեղ յեկամտի գումարն անցել է 500 հազար
ռուբլուց և վորտեղ, ինչպես մենք գիտենք արդեն, կեն-
ցաղային հիմնարկութիւնների կարիքը հափաղանց մեծ
ե, հատկացվել է ընդամենը ինչ վոր 3000 ռուբլի: Բո-
գորոգսկո-Գլուխովսկում, վոր նույնպես մանածագոր-
ծային շրջան են, 130 հազարից ավելի յեկամտից հա-
կացվել է 1000 ռուբլի: Իսկ Երևանի Սվերդլովսկի կից-ում
հատկացվել է 12 հազար ռուբլի, կրիմնաչուգում—14
հազար ռուբլի և այլն: «Տարահարութիւնը», վորի մա-
սին մենք խոսեցինք վերը, միանգամայն ակնհիւս է:

Այս հարցի վերաբերյալ շատ հետաքրքիր թվեր
ունի իր տրամադրութիւններից ստացված տվյալների հա-
92 կազմակերպութիւններից ստացված տվյալների վրա
մաձայն, կուլտ-կրթական և կենցաղային կարիքների վրա
դործադրված ծախսերից միջին թվով մեկ փայտիւրոջն
ընկնում է տարեկան 38,8 կուպկի, այդ 38,8 կուպկից ել
ընդհանուր կուլտկարիքներին, ինչպես արհմիութենա-
կան կազմակերպութիւններին, շեֆութիւն և այլ գծերով
24,2 կուպկի և ընկել տրամադանչուր փայտիւրոջ: Հետեա-
պես կոոպերարատիվային կուլտ-կենցաղային կարիքնե-
րի վրա անմիջապես ծախսված է տարեկան 5,6 կուպկի

*) «Բանվորական կոոպերացիան թվերով», Կենտոսկիցիայի
1924-25—1926-27 տնտ. տարվա վիճակագրակն ժողովածուն
հրատ. Կենտմիութիւն 1928 թ.:

յուրաքանչյուր փայտտիրոջ համար: Այս կոպեկներն, իհարկե, չեյին կարող ցանկալի արդուներ տալ:

Սակայն վորտեղից են վերցված թեկուզ հենց այդ կոպեկները:

Դրանք ստացվել են չեբկու աղբուրից՝ 1) մոտ 10 0/0 հատկացված է շահույթներից փայտերի կենցաղը բարելավելու համար և 2) նախահաշվալին հատկացումներ ընթացող ժամանակ 0,50 0/0-ի չափով:

Ու թեև ճաշարաններն ու հացի գործարանների կառուցումը կատարվել է վոչ թե այս հատկացումների, այլ կոոպերատիվների ընդհանուր միջոցների հաշվին, այնուամենայնիվ չի կարելի ասել թե այդ միջոցներով կարելի չէր շատ բան անել:

Սակայն, կենցաղային աշխատանքին այստեղ ողնության հասավ մի այլ հանգամանք:

Ինչպես հայտնի չէ, կոոպերատիվները մի ժամանակ շահույթից զգալի հատկացումներ էյին անում վորպեսզի փայտերի բնական պարզեամբում տան գնումների համար: Դրանով կոոպերատիվները ձգտում էյին նյութապես շահագործել նրանց: Սակայն քանի շահույթները մեծ էյին, նյութական շահագործման այդ ձևն ուներ իր նշանակությունը, իսկ յերբ գնների իջնցման քաղաքականության հետ սկսեցին շահույթները պակասել, հետևապես սկսեցին պակասել հատկացումները փայտերի պրեմիա տալու համար, այն ժամանակ նյութական շահագործումն այդ ձևը կորցրեց իր նշանակությունը: Յեւ իսկապես, յերբ փայտերը տարեկան գնումներից հետո

ստանում էր 15—20 ուրբլի, ապա այդ ունակ կերպով զգացվում էր. նա կարող էր այդ փողով վորեն բան անել: Բայց յեթե պրեմիան իջավ չնչին գումարների (1—2—3 ուրբլի յուրաքանչյուր փայտտիրոջը), արժեքը այլևս դրա համար ամբողջ տարին մարկաներ հավաքել, ջուր, հաշվել, հանձնել կոոպերատիվին, անպահի ժամանակ վատնել մի քանի կոպեկի համար:

Սակայն, յերբ փայտերից յուրաքանչյուրի համար 2—3 ուրբլին նշանակութուն չուներ, ապա այդ մանրուքից գոյացած ամբողջ գումարը ի մի հավաքած, կարող էր հնարավորութուն տալ ստեղծելու վորեն հասարակական գործ:

Առհասարակ պետք է ասել, վոր նույն իսկ Եկեղազային տաճարում ամենատարբար բարձր պարզեամբում մի ժամանակ էլ ստացված փողերը արագ ծախարակում էյին ու վոչ մի առանձին հետք ուղղում էյին ու վոչ մի փողերով չեյին թողնում, մինչդեռ այդ փողերով ստեղծվող կենցաղային հիմնարկություն ամենալավ մեղքն է ամբողջ ժամանակ ահադին ոգուտ է բերում բոլոր փայտերի:

Ահա թե ինչու շատ փայտեր են հենց իրենք հարց դրեն, թե կոոպերատիվ մատակարարներն անհագրապես ամենալավ մեղքն է ստեղծել: Երբեք կարիքների սպասարկումը, կենցաղային հիմնարկներ ստեղծելն է:

Մասնաճյուղի ձայնը լսեցին կոոպերատիվ կենտրոնները, ու այժմ գնումների համար պրեմիա չի տրվում: Վոչ մի տեղ, և նրա փոխարեն ավելացվում է կենցաղային աշխատանքի համար կատարվող հատկացումը, վոր համարվում է նյութական շահագործման ամենալավ կոլեկտիվ ձևը:

Խնչպես պի-
տի բաժան-
վի աշխու-
սանքը

1928-29 թ. (23/XI 1919 թ.) շահույթը
բաշխելու մասին իր ուղարկած շրջաբե-
րականում, կենտմիությունը առաջարկում
է տեղերին կուլտ կենցաղային կարիքնե-
րի համար հատկացնել իրենց շահույթի 25% -ը: Կենտ-
բանակցիան իր կողմից հանձնարարում է այդ 25% -ն
ոգտագործել հետեյալ ձևով՝ 15% -ը գործադրել կենցա-
ղային հիմնարկներ, կազմակերպելու վրա (մանկապար-
տեղներ, մսուրներ, հրապարակներ, լվացքատներ և
այլն) և 10% -ը կուլտ-կրթական կարիքների վրա,

Բացի այդ, մի այլ շրջաբերականում, վեր վերա-
բերում է 1929-30 թ. կուլտ-կենցաղային ֆոնդի յե-
կամտային նախագիծը կազմելուն, Կենտ-միությունը
առաջարկում է կուլտուրական ու կենցաղային աշխա-
տանքներին նախահաշվային կարգով հատկացնել ամ-
բողջ շրջանառության 0,1% -ը:

Այս պայմաններում կենցաղային աշխատանքնե-
րի համար հատկացվում է արդեն միանգամայն հիմնա-
վոր ֆենանսական բաղա, վորի շնորհիվ կարելի էլինի
արդեն շոշափելի գործունեություն ծավալել:

Ամբողջ հարցն այն է միայն, վոր այդ միջոցնե-
րը չփոշիացվեն, չբաժանվեն աննպատակ և ստեղծվեն
ստիճ ու լավ գրված հիմնարկություններ:

Խնչի՞ վրա
գործադրվեն
միջոցները

Այդ միջոցները չպիտի գործադրվեն
այնպիսի հիմնական ծախսերի վրա՝ ինչպես
ճաշարանների, հացագործարանների կա-
ռուցումը և այլն: Այդ ձեռնարկություն-
ները, վորոնք այսպիսի թե այնպիս արդարացում են
իրենք իրենց, պիտք է կառուցվեն կոոպերատիվների
հիմնական միջոցներով և այն յերկարատև վարկի մի-

ջոցով, վոր կոոպերացիան ստանում է հատկապես այդ
գործի համար (ի դեպ շահույթներից 10% պետք է
հատկացվի յերկարատև վարկավորման ֆոնդին և 10% -
հիմնական դրամազլխին): Մինչև իսկ կար ու կարկա-
տանի արհեստանոցներն այդ միջոցներով չպիտի կա-
ռուցվեն. նրանք ևս, չիթե աշխատանքն ճիշտ կազ-
կերպվի, իրենք պիտի արդարացնեն և մի միայն ծա-
րահեղ դեպքում, չերբ արհեստանոցների կարգը ճա-
փազանց մեծ լինի, իսկ կոոպերատիվի միջոցները
սուղ՝ կարելի է թույլ տալ ֆոնդի ոգտագործումն այդ
նպատակով: Իսկ իբրե կանոն՝ այդ միջոցները պիտի
գործադրվեն մանկական հիմնարկների, կոոպերացի-
աների ու վացքատների կազմակերպման վրա:

Լվացքատները, վորոնք նույնպես իրենք իրենց
արդարացնող հիմնարկներ են, մենք ալստեղ մոցրինք
նրա համար, վոր այդ գործը նոր է, վորին մի տեսակ
վախենում են մոտենալ և նրա վրա փող ծախսել շատ
եղևեն կամենում: Իսկ քանի վոր ֆոնդը կա, պետք է
ոգտագործել, ինչո՞ւ ընդառաջ չգնալ մասսաների ցան-
կություն և չբանալ վացքատներ: Մենք նույն իսկ
սրան համաձայն ենք, միայն թե մի փոքր գոնե առաջ
աանենք վացքի գործը:

Կենցաղային աշխատանքի լրջությունն ու կենսա-
կան անհրաժեշտությունն ստիպում է լուրջ մոտենալ
միջոցների հալթալթման հարցին, և այդ հարցի լրջու-
թյունը հաշվի պիտի առնեն բոլոր բանվորական - քա-
ղաքային կոոպերատիվները:

Կենցաղային ձեռնարկումները զարգացնելով,
մենք մեզ նպատակ ենք դնում ազատել կնոջը տրնա-
լին ծանր աշխատանքից, գրավել նրան հասարակա-

Սա կայն, վերոյնս ասուած իմ Կուլտուրական
բնիկ զնիկ կազմակերպչական ու Կուլտուրական
բոլոր հարցերից անջատ, ուստի նպատակահարմար ե
կազմակերպել վնչ թիւ առանձին սեկցիաներ, ալ կեն-
ցադալին հանձնաժողովներ կազմակերպչական սեկցի-
աների մեջ:

93

Այդ հանձնաժողովները վորոշ չափով պիտի հան-
դիսանան վորպես նախաձեռնողներ կենցաղային աշ-
խատանքի ասպարիզում, նրանք մշակում են կենցա-
ղային աշխատանքի պլանները, հսկում են գոյութուն
ունեցող կենցաղային հիմնարկությունների աշխատան-
քի վրա, առաջադրում են վարչությանը ու լիազոր-
անքի ժողովին մի շարք նոր հարցեր, կապ են հաս-
տատում ակտիվի մյուս բոլոր մարմիններին, կոոպերա-
պիվ բանվորներին ու նրանց ընտանիքի անդամներին
հետ ու նրանց հետ համաձայնեցված աշխատանք են
կատարում, կարիքներն ու պահանջները վորոշելու,
գանգատներն ու դժգոհությունները, առաջարկներն ու
ցանկությունները քննելու մեջ:

Բաց, կենցաղային գործնական աշխատանքը
կենտրոնացած է մասամբ կոոպերատիվների կազմա-
կերպչական ժաժիններում (մասնական հիմնարկու-
թյուններ/ և մասամբ արտադրական բաժիններում
(հաց թխելը հասարակական սնունդ և այլն): Յեղ ա-
հա ալսպես կենցաղային հանձնաժողովի խնդիրն է
հավաքել կոոպերատիվի ապարատի այդ բոլոր փորձը,
վորոնք կենցաղային կարիքների սպասարկման աշ-
խատանք են կատարում:

Այնուամենայնիվ բոլոր ճաշարաններին, բոլոր
փոքրին ու հրուշակարաններին, ին կից գոյութուն ունեն
առանձին ճաշարանային հաց թխելու հանձնա-
ժողովներ: Սրանց գործունեությունն և վերաբերվում
հսկել այդ ձեռնարկությունների տոորյա աշխատանքի
վրա ու ամեն կերպ աջակցել այդ աշխատանքներին:

Այդ հանձնաժողովները կարիք ունեն ղեկավարու-
թյան, նրանց աշխատանքին պետք է վորոշ ուղղու-

թյուն տալ ու նրանց փորձը ընդարձակել: Այդ բանով
սլաքապում է նաև կազմակերպչական սեկցիային կից
կենցաղային հանձնաժողովը:

Սակայն կենցաղային հանձնաժողովի գործունե-
յությունը բնավ չպիտի սահմանափակվի կոոպերատիվ
ներքին աշխատանքներով: Նա պետք է իր աշխա-
տանքները տարածի կոոպերատիվ սահմաններից դուրս
ևս շատ հեռուն:

Զե՞ վոր գոյութուն ունեն բանվորու-
կապ մյուս հինների ներկայացուցչական ժողովներ,
կազմակեր- քաղխորհուրդներ, արհմիությունների
պարբերա- սեկցիաներ և այլն: Այս բոլորն այնպիսի
րի են՝ կազմակերպություններ են, վորոնք նույն-
պես շահագրգռված են կենցաղային աշխատանքով:
Նրանց պետք է զբաղվել այդ աշխատանքին, նրանց
մեջ նախաձեռնություն դարձնել և հենց դրանով էլ
կենցաղային կոոպերատիվ աշխատանքը դարձնել իս-
կական հասարակական գործ:

Սակայն, ինչպես մենք տեսանք, կենցաղային աշ-
խատանքի թափը չպետք է սահմանափակվի միայն
կոոպերատիվ ֆինանսական հնարավորություններով,
այդ աշխատանքը կարելի է զգալի չափով ընդլայնել
յեթե բոլոր ակտիվ փաշտերերն ու ու փաշտերու-
հինները հայտնաբերեն յեռանդուն գործունեություն
ինցիտալիվա: Պետք է դնել այդ հարցերը: Որինակ,
առանք, կոոպերատիվ լվացքատուն սարքավորելու հո-
մար հատկացրել է մի քանի հազար ուրբի, բայց այդ
միջոցները անբավարար են: Միթե չի կարելի քաղ-
խորհրդի հենց նույն սեկցիայի միջոցով աշխատել
այդ հարցը դնել քաղխորհուրդի պիտույի առջև, թե-

րես, խորհրդից աջակցութիւն ստանալ: Միթէ չի կարելի, վերջապես այս գործի շուրջը հետաքրքրութիւն տալացնել հենց իրենց փաշտօնիւրի մեջ ու զրանով նշանց տրամադրել հասուն գումար մուծելու՝ վացքատուն կազմակերպելու համար: Նույնը կարելի չի անել մանկապարտեզներէ, մասրի և այլ կարիքներէ վերաբերմամբ: Շատ բան կարելի չի անել այն ժամանակ, յերբ կենցաղային հարցերի շուրջը կատարելի վերջ հասարակական հետաքրքրութիւն, յերբ կենցաղային աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը բավականաչափ կգիտակցվի բաժնետերերի ու բաժնետիրութիւններէ կողմից:

Սակայն այդ դեռ բավական չէ: Յերբ ստեղծված է վարէն հիմնարկութիւնն ու նա սկսել է իր աշխատանքները, այդ դեռ չի նշանակում թէ ամեն ինչ կատարված է ու կարելի չի զրոնով հանդիստեստել: Պետք է շարունակ հսկել այդ հիմնարկութեան աշխատանքի վրա, ոգնել նրան խորհրդով ու գործով և նրա աշխատանքը դնել այնպիսի պայմաններէ մեջ, վոր նա կարողանա ամենամեծ արդունքները տալ: Մայրական խորհուրդներ, խմբակներ, մայրերի հերթադահլութիւն մանկական հիմնարկութիւններում և այլ կազմակերպութիւններում կարող են կոոպերատիվի կենցաղային աշխատանքը շատ ու շատ անգամ ավելի բարելավել:

Հաճախ պատահում է, վոր կոոպերատիվի հատկացրած միջոցները չեն բավարարում վորէն ձեռնարկում վերջնականապես իրագործելու: Բայց յեթէ այդ միջոցները միացվեն ուրիշ կազմակերպութիւնների միջոցների հետ, վորոնք նույնպես հետաքրքրվում են

կենցաղային աշխատանքով, ապա կարող է մի բան դուրս գալ: Այդպիսի համաձայնութիւն պետք է կնքել, վորպես զի կարելի լինի այս կամ այն աշխատանքին սկիզբ դնել: Ասենք, կարելի չի մի մանկապարտեզ հիմնել բնակարանային կոոպերատիվի հետ միացած. յեթէ վերջինը տա չենք և սարքավորման մի մասը, իսկ Կ.Բ.Կ.—ը կազմակերպված մանկապարտիսի միացյալ ուժերով կազմակերպված մանկապարտեզներ կան արդին և վատ չեն աշխատում: Առհասարակ բնակարանային կոոպերատիվի հետ միացյալ աշխատանքը չափազանց ոգտակար ու անհրաժեշտ է: Կենտրոնական կենտրոնները, կենտրոնակցիան և կենտրոնական բնակարանային միութիւնը այս առթիվ իրար մեջ կայացրել են մի համաձայնութիւն, վորի հիման վրա 1929 թ. դեկտեմբերին միացյալ ցուցումներ են ուղարկել բնակարանային և բանվորաքաղաքային կոոպերատիվներին:

Այդ ցուցումներն հետևյալներն են՝
«Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր բնակարանային կոոպերացիայի անդամները մեծ մասամբ միաժամանակ սպառողական կոոպերացիայի անդամներն են, վոր սպառողական կոոպերացիայի անդամներն ապրում են բնակչիւնկոոպի և բնակվարձկոոպի տներում, վոր կոոպերացիայի յերկու սիստեմներն են նախատի են դրել վարել կուլտ. կենցաղային աշխատանք իրենց փաշտօնիւրի շրջանում: Կենտրոնական բնակարանային Միութիւնն և կենտրոնակցիան բանվորական կոոպերացիայի ուժերն ու միջոցներն անհրաժեշտ հաշուառելով, բաժնետերերին կենքը կենտրոնացնելու նպատակով, բաժնետերերին կենցաղային հիմնարկութիւններով ավելի լավ սպասար-

կելու համար, նրանց բանվորի բնակարանին մոտեցր-
նելու միջոցներն ավելի լավ հավաքելու և նրա ինք-
նագործունեությունը զարգացնելու համար բնակկո-
ոպերացիայի այն տներում, վորտեղ զգալի թվով
սպառկոպերացիայի անդամներ կան.— նպատակահար-
մար են համարում միացնել յերկու սիստեմները կուլտ-
-կենցաղային աշխատանքների հիմնական ձևերը, կի-
բառելով հետևյալ ձևանարկումները.—

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԵՌՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐԸ

1. Միացյալ աշխատանքի պլան կազմելու և ընդ-
հանուր կապ հաստատելու համար Կ.Բ.Կ.-ն ուղարկում
է իր ներկայացուցիչը Բնակմիության կուլտ բյուրոն
կամ կուլտսեկցիան: Կուլտ բյուրոն կամ կուլտսեկցիան
իր հերթին իր ներկայացուցիչն և ուղարկում Կ.Բ.Կ.-ի
կենցաղային սեկցիան:

2. Յեքը հայտնաբերվին այնպիսի կետեր, վոր-
տեղ հնարավոր ու նպատակահարմար է միացյալ աշ-
խատանք կատարել չերկու կազմակերպություններն ել,
հաշվի առնելով իրենց միջոցներն ու հնարավորու-
թյունները, նշում են աշխատանքի պլան, աշխինքն՝
վորոշում են, թե ինչ հիմնարկություններ պետք և մի-
ասին կազմակերպել և վոր բնակկոոպերատիվներին
կից:

3. Միացյալ աշխատանքը կենտրոնացած պետք
է լինի գլխավորապես այնպիսի հիմնարկություննե-
րի կազմակերպման վրա, վորոնք ծառայում են բան-
վոր փաշատերերի կենցաղի բարելավման նպատակին,
ինչպես հասարակական սննդի լվացքատների կազմա-

կերպման, չերեխաների հետ աշխատանքների, կուլտ-
մասսայական աշխատանքների գծով և այլն:

4. Բացի յուրաքանչյուր միության կուլտ-կեն-
ցաղային ֆոնդից և բնակչության ու շահագրգռված
հիմնարկություններից ստացված միջոցներից, բնակ-
միությունները ու Կ.Բ.Կ. միջոցներ են ձեռնարկում
միացյալ ջանքերով ավելացնելու իրենց ֆոնդը
կինո-ֆիլմ դնելով, շաբաթորակներ կադրակերպելով
և այլն, դրանց կիրառման համար կազմակերպելով
փաշատեր չերիտասարդությունը:

5. Միացյալ ուժերով կազմակերպված կենցաղա-
լին հիմնարկները կրում են չերկու կոոպերատիվ սիս-
տեմների անունը, միացյալ աշխատանքի վերաբեր-
ման հետևանքով, մի մասն էլ համաձայնություն
մամբ կապացած ամեն մի տոանձին համաձայնությու-
նում և հետևաբար Կ.Բ.Կ.-ի և
ձևակերպվում է առանձին՝ պայմանագրով Կ.Բ.Կ.-ի և
բնակմիության միջև այն բնակվարձկոոպի կամ բնակ-
չինկոոպի վարչության մասնակցությամբ, վորի հետ
պիտի կատարվի միացյալ աշխատանքը: Պայմանագը-
րերի մեջ պետք է հիշված լինի՝ 1) պայման կնքող
կոոպերից յուրաքանչյուրի ֆինանսական պարտավո-
ւորությունների չափը, 2) տեղ պարտավորություննե-
րի կատարման կարգն ու ձևը (մուծումներ կատար-
վում են փողով կամ բնանյութերով) և 3) կուլտ-կեն-
ցաղային հիմնարկության աշխատանքի ու նրա վրա
կատարված ծախքերի հաշվետվության կարգը կոոպե-
րից յուրաքանչյուրի առաջ:

Կուլտ կենցաղային հանձնաժողովը հաշիվ է տա-
լիս չերկու սիստեմի փաշատեր անդամների առաջ
միասին կատարած կուլտ-կենցաղային աշխարանքի
մասին:

գացվի ծնողների հաշվին, վճարը գանձելիս անհրաժեշտ և ղեկավարվել ընտանիքի դատումով, ուտողների թվով և դրա համապատասխան ել սահմանել դիֆերենցիալ վճար՝ մատչելի բանվորների ու բանվորուհիների քիչ վարձատրվող կատեգորիաներին,

5. Մանուկների ընդունելությունը կատարում և հատուկ հանձնաժողովը, վորը կազմվում և այն կոոպերատիվին կից, վորին կից բացվում և հիմնարկությունը, հետևյալ կազմով՝ կուլտ-կենցաղային սեկցիայի ներկայացուցիչները՝ լիազոր կամ կին-կազմակերպիչը, սպառնողներացիայի «Մանուկների բարեկամ» ընկերություն տեղական բջիջի ներկայացուցիչը:

6. Վորպես կանան պետք և ընդունել միայն ըսպառնողներացիայի ու բնակկոպերացիայի փաշատերերի յերեխաներին, առաջին հերթին քիչ վարձատրվող կատեգորիաների բանվորների զավակներին:

7. Նյութական միանման պայմաններում առաջին հերթին ընդունվում են այն ծնողների մանուկները, վորոնք միաժամանակ անդամ են յերկու սխտեմի կոոպերատիվներին: Մնացած տեղերը բաշխվում են յուրաքանչյուր միություն ծախսած միջոցների համեմատ:

8. Աղքատ, անխնամ, կոոպերացիայի վոչ—անդամ ծնողների զավակները վորոնք ապրում են բնակչիկոպի և բնակվարձկոպի տներում, ընդունվում են այն պայմանով միայն, յեթի նրանց պահելու ծախքը հանձն և առնում «Մանուկների բարեկամ» ընկերության բջիջը, Լուսբաժինը, Սոժոդկոմատը, Մանուկների հանձնաժողովը կամ վորեն այլ հիմնարկություն:

9) Մանկական հիմնարկություն վարիչը կատարված ծախքերի մասին հաշիվ և տալիս առանձին առանձին բոլոր այն հիմնարկություններին, վորոնք իրենց զբաղման միջոցներով մասնակցիլ են այդ ծախքերին:

3. ԼՎԱՑԳԱՏՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ՅԵՎ ՈԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1 Բանվորական ավաններում Բնակկոոպերացիայի խոշոր տներում նախատեսվում և միացյալ ուժերով կառուցել նաև մեքենայացված փակ տիպի լրվացքատնէջ սպասարկելու համար կոոպերացիայի յերկու սխտեմի փաշատերերին, վորոնք ապրում են տվյալ ավանում կամ տանը:

2 Կառուցման և սարքավորման ծախքերը կատարվում են ըստ առանձին համաձայնության, Բնակկոոպերացիան կառուցում և շենքը, սպառնողներացիան մատակարարում սարքավորում, լվացքատների ծախսի մեջ մտնում են և այն գումարները, վոր ծախսում և բնակկոոպերացիան շենքը կառուցելու կամ հարմարեցնելու վրա:

3 Լվացքատների ոգտադրոծումը, ինչպես՝ տաքությունը, լուսավորությունը, սպասարկող պաշտոնեյություն վարձատրությունը (վառող, մեքենավար) պիտի կատարվի ինքնապահպանման սկզբունքով:

4. ՁԵՌՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎ ՊՐՈՊԱԳԱՆԴԱՅԻ ՅԵՎ ԿՈՒԼՏ ԿՐԹԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ ԿՍՊԱՐԻՋՈՒՄ

1 Կարմիր անկյուն: Այն բնակչիկոոպներում և բնակվարձկոոպներում վորտեղ կան միաժամանակ և բնակկոոպերացիայի և սպառնողներացիայի ընկերու-

թխուհներէ՝ ապրողներ, միացյալ ուժերով կազմակերպվում են կարմիր անկուսներ:

Կարմիր անկուններում աշխատանքը կազմա-
կերպում է վարում ե ահաիվը, վոր կազմված է բնա-
կարանային կոոպերացիայի սպանտղական կոոպերաց-
իայի անդամներէր: Կարմիր անկունի աշխատանք-
ները ղեկավարում է կուլա-կենցաղային սեկցիան,
վորի մեջ մտնում են յերկու սիստեմի ներկայացուց-
ներն ել հավասար հիմունքներով:

Նյութական մասնակցությունը կարմիր անկուս-
ների աշխատանքներում արտահայտվում է հետևյալ
ձևով: Բնակչիկոտպը և բնակվարձկոտպը հայթհայ-
թում են կարմիր անկուսի շինքը: Սպառողական ըն-
կերությունները միջոցներ են տալիս կարմիր անկուսը
կահ-կարասիներով և այլ անհրաժեշտ իրեղեններով
սարքավորելու ռադիոֆիկացիայի համար և այլն: Կար-
միր անկուսի սարքավորման ու պահպանության ծախ-
քերը կատարում են յերկու սխառն ել հավասար ըս-
կզբունքներով: Ծախքերի մեջ մտնում են՝ անկուսի
շինքի վարձը, վոր վճարվում է տվյալ տեղում նման
տիպի կուլտ-հիմնարկութունների համար գոյություն
ունեցող զրույցով, անկուսի սարքավորումը, կոմու-
նալ ծառայությունների վճարը, շինքի նորոգումը,
ղեկավարների վարձատրությունը և այլն:

2 Անգրադիտութեան լիկվիդացիան: Բնակչինկո-
տայն ու բնակվաբնակողը շենք են ապրիս (հնաց նույն
կարմիր անկյունում կամ առանձին), լիկվայանները,
դպրոցների և խմբակների համար, մասնաւորում են
մատանանշված ձեռնարկումները կազմակերպմանը և

հավաքում են անդրադետներ ու կիսադրագետներ թե՛
բնակկոտպերացիայի և թե՛ սպառկոտպերացիայի ան-
դամներին, բնակարային կոտպերացիայի աներում ապ-
րող բնակչութունին հրավիրում են աչապիտի ան-
ձանց, վորոնք հասարակական աշխատանքի կարգով
կկամենան մասնակցել այդ աշխատանքներին իբրև
դատաւոր և ղեկավար: Դատաւորների և ղեկավարների
աշխատավարձը, յետեւ չի վճարվում քաղաքաւորնի կամ
արհմիութեան կողմից, նույնպէս և անհրեժեշտ դատա-
ւան պիտույքներին ծախքերը կատարում են կոտպե-
րատիվները: Գերկու սխառմներն էլ իրենց սովորող ան-
դամների թվի համեմատ: Բնակավարձկոտպների և բը-
նակչինկոտպների կողմից շինքի և կոմունալ ծառայու-
թյունների վրա կատարված ծախքերը հաշվում են այդ
վայրում ապրող տեսակի հիմնարկութունների համար
գոյութուն ունեցող դրույքներով:

3 Գրադարանային գործ: Բնակչինկոտայներն ու Բնակվարձկոտայները կարմիր անկյունում շենք են տալիս նաև շարժական գրադարաններ ու մասսայական սպորտգործման կոոպերատիվային գրադարաններ, ինչպես նաև հանրային մնայուն գրադարանների համար սպառողական կոոպերացիայի տկտիվի հետ միասին մասնակցում են հրանց կազմակերպանք՝ աջակցություն են ցույց տալիս ընթերցողների խմբակներ ու գրքերի ցուցահանդեսներ կազմակերպելուն, իրենց անդամներից ընտրում են հերթապահներ գրադարանների համար, գրադարաններին մատակարարում են բնակարանային կոոպերացիային վերաբերյալ գրականութուն:

Սպառնողական ընկերություններն իրենց վրա յեն

վերցնում հանրային նույն զբաղարաններին զբաղարանային սարքավորում հայթհայթելու, ստառողական կոտակերացիային վերաբերյալ և ընդհանուր գրական նություն մատակարարելու պարտականութիւնը ինչպէս և զբաղարանապետների վճարը, առավել խոշոր բանվորական ավաններում:

Բացի այդ, բնակարանային և սպառողական կոտակերացիան միասին կազմակերպում ու վարում են կոտակերատիվ պրոպագանդի և կոտակերատիվ խմբակների գործը, միասին հրատարակում են լրագիր, զբնում կինո սեանսներ, կազմակերպում հարց ու պատասխանի յերեկոներ, եկեղեցւոյաներ, և ուրիշ մաս. սայական աշխատանքներ»:

Պրակտիկայից հայտնի չեն և այլ գեղեր կենտրանկոտպը մտածում և կազմակերպել կոնսուլտացիա, բայց նախ չի իմանում, ինչպէս կազմակերպել այդ գործը, իսկ չեղորդ՝ չէա համապատասխան շենք: Այստեղ ոգնութեան և հասնում առժողբաժինը տալիս և շենք, տալիս և կարեւոր ինվենտարի մի մասն ու վործված բժիշկի, իսկ կոտակերատիվը վերականգնում և շենքը, լրացնում ինվենտարը, վճարում և բժշկի ու ոժանդակ աշխատավորների վարձը, իր վրա չե վերցնում բոլոր ընթացիկ ծախքերը, և այդպիսով գործը զլուխ և գալիս: Ներկայում կոտակերատիվը, իհարկե ամբողջապես ինքն և պահում այդ հիմնարկութիւնը, սակայն չեթե չլինելին այդ յերկու կազմակերպութիւնների սկզբնական միացալքալիւրը, ապա թերեւ չկազմակերպվիր այդ նոր, լավ և ուղղակար հիմնարկութիւնը:

Համենայն դեպս պետք և հիշել, վոր միայն բան-

վորական կոտակերացիան անկարող ելուծել բոլոր խընդիրները. այստեղ պետք և, առաջին, կոտակերատիվ մասաների ամենալայն ինքնագործունեութիւն, պետք և նրանց կազմակերպչական ոգնութիւնը, և յերկրորդ պետք և զբաի ոգնութիւն:

Միայն այդպիսի ակտիվ աջակցութեամբ և հասարակական լուրջ ուշադրութեամբ դեպի կոտակերատիվ կենցաղային աշխատանքները, կարելի չե ստանալ այն արդունքները, վորոնց մենք սպասում ենք՝ և վորոնք այնքան պետք են մեզ:

Պետք և չենթադրել, վոր բանվորական կոտակերացիան, վոր կարողացավ վերջին տարիները զգալի չափով աճել ու տնտեսապես ամրապնդվել, վոր կարողացավ գլուխ բերել այնպիսի միհակայական աշխատանք, ինչպէս շուկային տիրապետելն և, կկարողանա կենցաղի ասպարիղում ևս ծախվել լայն գործունեութիւն, վորի շնորհիվ բանվորական ընտանիքի կենցաղի վերակառուցումը չի մնա միայն լոգունգ, այլ կը գառնա կենդանի և իսկական գործ:

Հառջարաններ	3	6
1. Խնչ կարիքներ ունենալու և անհրաժեշտ ընտանիքները և խնչ ձեռք բերող և անհրաժեշտ աշխատանքները		7
2. Բանվ. ընտանիքի կենցաղի կոլեկտիվացումն ու վերականգնումը բանվորական կոոպերացիայի հիմնական խնդիրն է		15
3. Խնչ է արել և խնչ պետք է անել բանվորական կոոպերացիան բանվ. կենց. վերականգնելու համար		24
4. Հասարակական սնունդ		31
5. Յերրխանների և մսերի խնամքը		46
6. Հանգիստ և կենցաղ		75
7. Սոց. քաղաքներն ու կոոպ.		77
8. Կոոպ. խանութն ու կենցաղը		79
9. Կենցաղ. աշխատանք և հասարակութ.		92
10. Ընդհ. ձեռնարկումներ		89
11. Մանկ. հիմնարկ. կազմակերպան ձեռնարկումներ 100		
12. Լվացքատների կառուցումն և ոգտագործումը 103		
13. Ձեռնարկումների կոոպ. պրորոպ. կուլտ. կրթ. ասպարիզում		103

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0957059

1170 30 409. (3 1/4 в.)

1528
I
2839

С. ЭДЕЛЬМАН

КООПЕРАЦИЯ И БЫТ РАБОЧЕЙ СЕМЬИ

Госиздат ССР Армении
Эривань — 1931